

**Miért van szükség
tanodákra, és hogyan
tehetjük hatékonyabbá
működésüket?**

A TANODA PLATFORM

elemzése és javaslatai

Szűcs Norbert
Fejes József Balázs

MOTIVÁCIÓ OKTATÁSI EGYESÜLET

SZEGED

2026

ISBN 978-615-6966-04-9

© SzűcsNorbert

© Fejes József Balázs

© Motiváció Oktatási Egyesület, 2026

motivaciomuhely.hu

Tartalom

Vezetői összefoglaló.....	3
Bevezetés.....	5
1. A tanodák jelenlegi helyzete.....	7
1.1. Általános jellemzők	7
1.2. A tanodák fenntartók szerinti jellemzése	9
1.3. A tanodák finanszírozása.....	11
1.4. A tanodák sokfélesége	13
1.4.1. Tanodások jellemzői.....	13
1.4.2. Munkatársak jellemzői.....	14
1.4.3. Stabilitás, szervezeti háttér	15
1.4.4. Együttműködések	16
1.4.5. Módszertan.....	16
2. A tanodamozgalom jövőjét meghatározó kérdések	18
2.1. Legitimáció	18
2.1.1. Milyen hátrányai vannak a tanodák komplex, igényekre reagáló megközelítésének?	18
2.1.2. Mennyiben tekinthetők eredményesnek és hatékonyak a tanodák?.....	19
2.1.3. A tanodák hozzájárulnak a status quo fenntartásához?	20
2.1.4. Öncélú-e a tanodák működése?	22
2.1.5. Szegregáció vagy sikeres hátránykompenzáció?.....	23
2.1.6. Kell-e tanoda, ha van jó iskola?.....	24
2.2. Finanszírozás.....	26
2.2.1. A támogatás elértéktelenedése	26
2.2.2. A finanszírozási nehézségek összetettsége	28
2.3. Képviselés, támogatás.....	32
3. Javaslatok a tanodák hatékonyabb működése érdekében	34
3.1. A tanodák helyzetének összegzése, jövőkép.....	34
3.2. Rövidtávú javaslatok.....	35
3.3. Középtávú javaslatok	36
3.4. Hosszútávú javaslatok	38
Felhasznált irodalom	41

Vezetői összefoglaló

A tanodák három évtizede a magyar oktatási és szociális ellátórendszer határterületén működnek: ott nyújtanak támogatást, ahol az iskolarendszer és a kapcsolódó intézmények a hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok szükségleteire nem tudnak megfelelően reagálni. A tanoda olyan komplex hátránykompenzáló tér, amely pedagógiai, közösségi, kulturális és szociális funkciókat egyaránt betölt.

A jelentés alapvető állítása, hogy a **tanodákra szükség van, de működésük keretei korrekcióra szorulnak**. A tanodák nem képesek önmagukban kezelni a hátrányos helyzetű és roma tanulókat érő rendszerszintű méltányossági problémákat, ugyanakkor nélkülözhetetlen szerepet játszanak azok enyhítésében. A tanodák fennmaradása és fejlesztése nem helyettesítheti az iskolarendszer reformját, de annak hiányában még inkább kulcsszerepük van a hátrányos helyzetű és roma gyermekek és fiatalok támogatásban.

A jelentés bemutatja, hogy a **tanodaszféra működését ma egyszerre jellemzi a viszonylagos stabilizálódás és a tartós strukturális sérülékenység**. Pozitív fejlemény, hogy 2019 óta a korábbi, széttöredezett és kiszámíthatatlan projektrendszerhez képest folyamatos állami finanszírozás áll rendelkezésre. Ugyanakkor a tanodák továbbra is jelentős bizonytalanságban működnek: a támogatási összeg elértéktelenedett, az adminisztrációs és szabályozási terhek jelentősek, a döntéshozói rendszer csak korlátozottan reagál a terepen dolgozók tapasztalataira és visszajelzéseire. A finanszírozás jelenlegi szintje nincs arányban sem a tanodákkal szemben támasztott szakmai elvárásokkal, sem a megváltozott gazdasági környezettel.

A tanodák helyzetének megértéséhez kulcsfontosságú, hogy nem egységes intézménytípusról, hanem rendkívül sokféle programról beszélünk. A tanodák eltérnek egymástól célcsoportjuk, szakmai fókuszuk, fenntartói háttérük, szervezeti stabilitásuk, módszertanuk, valamint az iskolákkal és családokkal kialakított kapcsolatuk szerint. Ez a sokféleség egyszerre erőforrás és kihívás: lehetővé teszi a helyi szükségletekre reagáló, rugalmas működést, ugyanakkor megnehezíti a tanodák eredményességének egységes megítélését, a szakpolitikai tervezést és a minőségbiztosítást.

A jelentés külön fejezetben foglalkozik a tanodák működését övező legitimációs dilemmákkal. E kérdések közé tartozik, hogy mennyiben tekinthetők eredményesnek és hatékonyak a tanodák; hozzájárulnak-e a status quo fenntartásához azáltal, hogy részben tehermentesítik a diszfunkcionálisan működő oktatási rendszert. E kritikák részben valós dilemmákra mutatnak rá, de nem kérdőjelezik meg a tanodák szükségességét. Ugyanakkor hosszabb távon valóban szükséges olyan működési irány kijelölése, amely csökkenti az iskolai feladatokkal való párhuzamosságokat, és világosabban meghatározza a tanodák sajátos szerepét.

A jelentés egyik központi megállapítása, hogy a **tanodák jövője szempontjából nem az expanzió, hanem a funkciók tisztázása és megszilárdítása a kulcskérdés**. A tanodák jövőképe nem lehet az, hogy egyre nagyobb számban és egyre szélesebb körben próbálják pótolni az iskola hiányosságait. Sokkal inkább olyan irányba kell elmozdulniuk, amelyben sajátos hozzáadott értékük kerül előtérbe: a bizalmi kapcsolatokra épülő támogatás, a családokkal való együttműködés, a közösségépítés, az egyéni életutak kísérése, a hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok, valamint családjainak érdekvédelme, illetve a pedagógiai és szociális innovációk kidolgozása és terjesztése.

E jelentés a tanodák jövőjét három kulcsfogalom köré rendezi. Az első az **esélyegyenlőségi központ szerep**, amelynek lényege, hogy a tanodák a gyermekek és családok élethelyzetét komplex módon támogassák, miközben összekötő szerepet vállalnak az oktatási, szociális, gyermekvédelmi és más közszolgáltatási rendszerek között. A második a **párhuzamosságok csökkentése**, vagyis annak tudatosítása, hogy a tanodák hosszabb távon nem az iskola délutáni meghosszabbításaként kell működjenek, hanem olyan területeken kell erősödniük, amelyek az iskolarendszer keretei között kevésbé vagy egyáltalán nem valósíthatók meg. A harmadik az innovációs és módszertani műhely szerep, amely szerint a tanodák a **jövőben pedagógiai-szociális laboratóriumként is működhetnek**: olyan terekként, ahol új, adaptálható gyakorlatok, közösségi és pedagógiai megoldások születnek.

Ennek azonban feltétele, hogy a tanodák számára rendelkezésre álljanak azok a csatornák, amelyek révén a helyben kialakított jó gyakorlatok visszajuthatnak az oktatási és a szociális rendszerbe, valamint az a szervezeti háttér, amely képzések, workshopok és szakmai anyagok formájában képes ezeket rendszerszinten hasznosítani.

A jelentés rövid-, közép- és hosszútávú javaslatokat fogalmaz meg a dokumentum zárásaként. A **rövidtávú javaslatokban** felvetett problémákat legkésőbb **2026 őszéig lehetséges és szükséges rendezni**, mivel a jelenlegi jogszabályok szerint 2026 decemberéig egy pályázati kiírás keretében kellene a 2027 januárjától kezdődő időszakban támogatott tanodákat kiválasztani. Ennek megfelelően a legfontosabb javaslat a **jelenlegi támogatási ciklus meghosszabbítása**, hogy mind a döntéshozók és a szakapparátus tagjai, mind a tanodák időt nyerjenek egy szakmai párbeszéd keretében kialakított új koncepció kialakítására, illetve felkészülésre e koncepció elvárásaira. A fő javaslatot a **meghosszabbított időszak pénzügyi és adminisztratív optimalizálására** vonatkozó rendelkezések egészítik ki.

Középtávon a jelentés olyan **rendszerszintű korrekciókat** javasol, amelyek a tanodák működését kiszámíthatóbbá, szakmailag koherensebbé és fenntarthatóbbá tehetik. Ide tartozik a **tanodák célrendszerének és jogi-szakmai kereteinek újragondolása; a döntéshozók és a tanodák közötti érdemi, intézményesített párbeszéd megerősítése; egy új pályázati rendszer kialakítása hosszabb támogatási ciklusokkal és jobb előkészítettséggel; az inflációkövető finanszírozás bevezetése; a módszertani támogatás megerősítése; valamint a tanodába való bekerülés rászorultsági kritériumainak felülvizsgálata**. A középtávon elvégzendő feladatok, a konzultáció kereteinek a megerősítésétől az új támogatási/pályázati eredmények megismeréséig, vagyis az újragondolt keretek és célok gyakorlati alkalmazásának elindulásáig legalább másfél évet vesznek igénybe, ezért a tanév rendjéhez és a 2028-2034-es európai uniós finanszírozási ciklushoz igazodva 2028 nyaráig tervezhető ez az időszak.

Hosszú távon a jelentés azt javasolja, hogy a **tanodák fokozatosan távolodjanak el az iskola hiányosságainak párhuzamos kompenzálásától, és erősítsék azokat a funkcióikat, amelyek valódi hozzáadott értéket képviselnek**. Ennek része az **esélyegyenlőségi központ szerep megerősítése**, valamint a tanodák **pedagógiai-szociális innovációs műhelyként való működésének támogatása**. Ezáltal a tanodák nemcsak a gyermekek és családjaik közvetlen támogatásában játszhatnak meghatározó szerepet, hanem olyan jó gyakorlatok és módszertani fejlesztések létrehozásában is, amelyek megfelelő szervezeti háttér és tudásátadási csatornák mellett a közoktatási és szociális rendszer megújulását is szolgálhatják.

A jelentés fő üzenete, hogy a tanodák jövőjéről szóló vita megkezdése sürgető. A 2026 végén záruló finanszírozási ciklus **egyszerre jelent kockázatot és lehetőséget**. Kockázatot, mert megfelelő döntések hiányában a tanodák működési nehézségei tovább mélyülhetnek, de 2027 januárjában akár – pályázati kiírás és támogatási döntés hiányában – **össze is omolhat a tanodaszféra**. Lehetőséget, mert most adott az alkalom arra, hogy a tanodák szerepéről, működéséről és finanszírozásáról világosabb, szakmailag megalapozottabb és fenntarthatóbb keretek szülessenek. A tanodák nem csodafegyverek, de működtetésük nem is tekinthető pótcselekvésnek: megfelelő támogatással, világos szerepfelfogással és erősebb intézményi beágyazottsággal a **magyar oktatási és szociális rendszer fontos, innovatív és nélkülözhetetlen szereplői lehetnek**.

Bevezetés

A Motiváció Oktatási Egyesület 2013 decemberében hozta létre a TanodaPlatform elnevezésű szakértői csoportot, ami a hálózatszervező munka következtében ma már egy tanodahálózatként értelmezhető. A kezdeményezés célja (1) érdekképviselő megvalósítása a tanodák hatékonyabb működési feltételeiért, a megfelelő finanszírozásért és a tanodai munka elismertségének növeléséért. További cél (2) a hálózatépítés elősegítése és (3) a tanodák munkájának szakmai támogatása, fejlesztése (Fejes & Szűcs, 2016b). A tanodák a TanodaPlatform honlapján keresztül szabadon csatlakozhatnak a hálózathoz. A hálózatnak jelenleg megközelítőleg 80 tanoda a tagja.¹

A fent említett célok érdekében a TanodaPlatformot koordináló Motiváció Egyesület honlapot² és hírlevelet³ működtet, szakmai eseményeket és kutatásokat szervez, módszertani kiadványokat publikál, érdekérvényesítő tevékenységet végez. 2025-ben 16 képzést, műhelymunkát szervezett, összesen 7 tanodai helyszínen. Koordinálta két, tanodákról szóló jelentés elkészítését (Fejes & Szűcs, 2025a; 2025b), megjelentetett egy szövegértés-fejlesztésről szóló módszertani kötetet (Fejes et al., 2025) és egy oktatási szegregációt modellező, Szegregációmozai elnevezésű oktatási segédeszközt (Halász, 2025), valamint elkészített további két kötetet környezeti nevelés témakörben (Kelemen, 2026; Kelemen és Erdődi, 2026).

A TanodaPlatform-hálózatot koordináló Motiváció Oktatási Egyesület rendszeresen publikál jelentéseket, tanulmányokat a tanodák aktuális helyzetéről, annak érdekében, hogy a döntéshozókat és a szélesebb nyilvánosságot tájékoztassa a tanodamozgalom releváns kérdéseiről (Fejes & Szűcs, 2016a; 2016b; 2021; 2022; Szűcs & Fejes, 2020; 2021; Fejes & Szűcs, 2025a; 2025b). A jelentések és tanulmányok jellemzően olyan időszakokban születnek, amikor a tanodákban jelentkező kihívások több figyelmet igényeltek. E jelentés közreadásának háttérében is ez áll: mivel 2026 decemberében lezárul a tanodák állami finanszírozásának jelenlegi időszaka, fontosnak tartjuk tematizálni a tanodák működésével kapcsolatos problémákat és lehetőségeket. Ennek érdekében jelen írással vitát kezdeményezünk a tanodák rövid-, közép- és hosszútávú jövőjéről.

Ez a TanodaPlatform szakértői által készített jelentés az állami finanszírozású tanodákat⁴ aktuálisan foglalkoztató nehézségekre, veszélyekre koncentrál, nem tagadva a pozitív folyamatok, eredmények létét sem, amelyeket az állami finanszírozás lehetősége kínál. E jelentés részben a

¹ <https://tanodaplatform.hu/#halozat>

A csatlakozott tanodák, szakmai műhelyek nem minden tagja részesül a tanodáknak célzott állami finanszírozásból.

² <https://tanodaplatform.hu>

³ https://actionnetwork.org/forms/tanodaplatform-hirlevel-feliratkozas?source=direct_link

⁴ A lehetséges jövőképek felvázolásakor azonban nemcsak a jelenleg állami finanszírozásból működő tanodák helyzetéről gondolkodunk, hanem azt is vizsgáljuk, hogyan lehetne a hasonló tevékenységet végző, de a jogszabályi feltételeknek megfelelően nem akaró vagy nem tudó szakmai műhelyek működését hatékonyabbá tenni, esetleg lehetőséget teremteni az integrációjukra.

tanodáktól összegyűjtött véleményeken,⁵ részben nyilvánosan elérhető adatok elemzésén alapul. A jelentés első része bemutatja a tanodák működésének főbb jellemzőit, szervezeti hátterét, finanszírozási kereteit és sokféleségét, ezáltal átfogó képet adva a szféra jelenlegi helyzetéről. Ezt követően a második rész a tanodamozgalom jövőjét meghatározó kulcskérdéseket tárgyalja, különös tekintettel a legitimáció, a finanszírozás és az irányítás problémáira, feltárva azokat a dilemmákat és feszültségeket, amelyek alapvetően befolyásolják a tanodák működését. A harmadik rész ezekre az elemzésekre építve fogalmaz meg rövid-, közép- és hosszútávú javaslatokat, amelyek célja a tanodák működési feltételeinek javítása, szakmai hatékonyságuk növelése, valamint a tanodák jövőbeli szerepének újragondolása.

⁵ A jelentés végén megfogalmazott javaslatokat a 2026. február 16-án megrendezett „Merre tovább, tanodák?” című TanodaPlatform-konferencia résztvevői – számos tanoda képviselőjében – megvitatták és támogatták.

1. A tanodák jelenlegi helyzete

1.1. Általános jellemzők

A magyarországi formális oktatási rendszer – többek között az oktatás méltányossága szempontjából – fokozódó mértékű diszfunkcionális működése miatt (Bazsalya & Hörich 2020, Fejes et al., 2020, Radó, 2022, Tóth et al., 2025) egyre nagyobb teret kapnak a közoktatási rendszeren kívül működő hátránykompenzáló és esélyteremtő programok (Csovcsics, 2016; L. Ritók 2016). E programok egyike a tanoda.

A tanodák létrehozásában alapvető szerepet játszott az a feltételezés, hogy a „hagyományos” iskola a hátrányos helyzetű, illetve cigány/roma tanulók sajátos szükségleteihez nem alkalmazkodik megfelelően, így lehetőség szerint egy eltérő szemléletű intézmény ellensúlyozó tevékenységére van szükség (pl. Kerényi, 2005). Ebből következően a tanoda általában az iskolától független, legtöbbször térben is elkülönülő kezdeményezés. Ugyanakkor lényeges, hogy a tanoda a közoktatási intézménnyel szorosan együttműködjön (I. Csovcsics, 2016).

Az angol nyelvre *iskola utáni támogatóprogramnak* vagy *extrakurrikuláris délutáni iskolának* fordított kifejezések (REF, 2009) beszédesek, hiszen a tanodák a kötelező iskolai foglalkozások mellett, délután és/vagy hétvégenként, a tanulók önkéntes részvételével működnek. A tanodák tevékenységeinek lényeges – a formális oktatástól eltérő – jellemzőjének a célcsoport sajátosságaihoz rugalmasan alkalmazkodó működés módját, komplex pedagógiai megközelítését tekinthetjük, ami számos olyan lehetőség kiaknázását lehetővé teszi, amely a formális oktatás keretei között alig vagy jóval nehezebben valósítható meg. Példaként a szabadidős és a közösségfejlesztő programokat (Kelemen, 2016), a megszokottól eltérő pedagógus-diák és pedagógus-szülő viszonyt (Márton, 2016), valamint a cigány/roma tanulók identitását megerősítő tevékenységeket említhetjük (Baráth, 2016). Eltérő szemléletéből és rugalmas működés módjából következően a tanodát fenntartó civil szervezetekhez számos innovatív megoldás kifejlesztése köthető, elsősorban a pedagógiai módszerek, a szociális ellátás és a cigány/roma kisebbség helyi társadalmi integrációjának elősegítésével összefüggésben (bővebben: Fejes et al., 2016c).

A tanoda definíciója az elmúlt negyedszázad alatt folyamatosan változott, részben a tömegesedésnek, intézményesülésnek, finanszírozási változásoknak köszönhetően, részben a természetes fejlődés, önreflexió következtében (a definíció változásáról bővebben I. Bihari & Csoba, 2018). A 2010-es évek közepe óta használt, a TanodaPlatform-hálózat által megfogalmazott és az állami (pályázatkíró) szervek által átvett definíció jól leírja a tanodák fontosabb jellemzőit: „*a tanoda civil vagy egyházi szervezetek által működtetett, helyi sajátosságokra, a gyermekek, fiatalok önkéntes részvételére és egyéni szükségleteire építő innovatív szemléletű hátránykompenzáló kezdeményezés,*

amely egy autonóm módon használt közösségi szintéren valósul meg. A tanoda olyan, a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó komplex szolgáltatást nyújt, amelyet a közoktatási rendszerben kevésbé sikeres, a társadalmi perifériára szoruló gyermekek és fiatalok korlátozottan vagy egyáltalán nem érhetnek el.” (Fejes & Szűcs, 2016b. 13.)

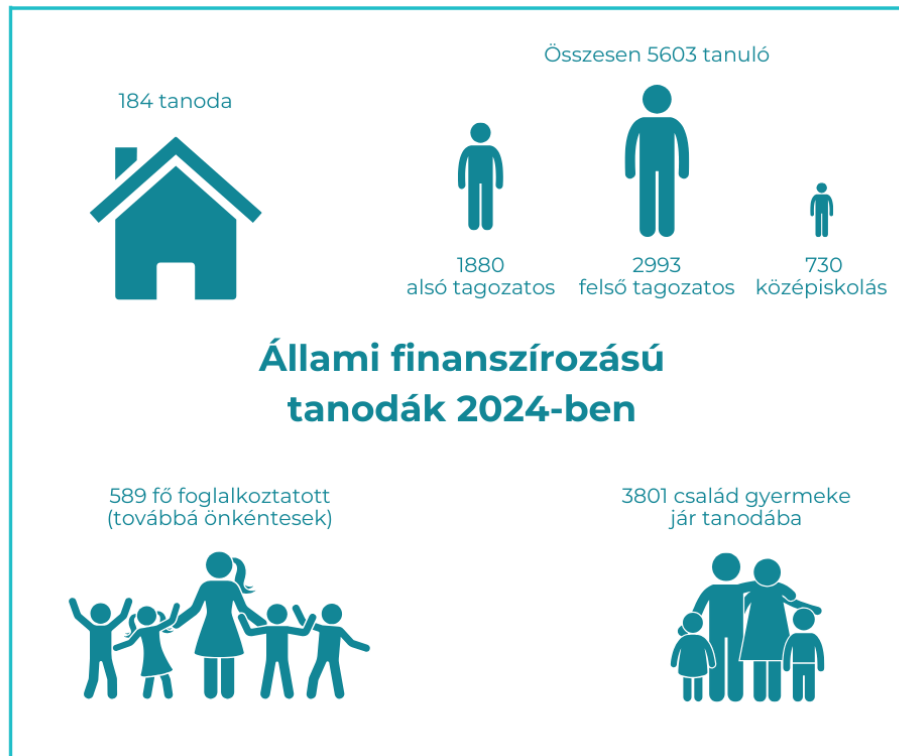
A tanoda feladatainak megjelölésében a jogszabály további segítséget jelenthet: tanulást, továbbtanulást, pályaválasztást és életpálya-építést elősegítő szolgáltatások nyújtása, a digitális kompetencia, valamint az információs és kommunikációs technológiai készségeknek a fejlesztése, lemorzsolódást megelőző, sport- vagy kulturális, családi közösségi, valamint a szabadidő hasznos eltöltését segítő programok szervezése, továbbá az egyéni fejlődését segítő mérések elvégzése (EMMI, 2018).

A finanszírozási célnak megfelelő hasznosulás érdekében a tanodák működését irányító jogszabály (EMMI, 2018) kritériumokat tartalmaz a támogatottak rászorultságának vizsgálata kapcsán. Előírja, hogy a *„tanodát rendszeresen igénybe vevők legalább hetven százalékának a) rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők, nevelésbe vett gyermeknek vagy utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőttek kell lennie, vagy b) a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregált vagy szegregációval veszélyeztetett területnek nyilvánított lakókörnyezetben kell élnie.”*

Az államilag finanszírozott tanodákról szóló jogszabályban (EMMI, 2018) rögzített elvárások szerint a tanodák legalább heti négy nap, és legalább heti 20 óra nyitvatartás mellett legalább heti négy órát foglalkoznak minden tanodába járó támogatottal. Egy tanodában 20-30 között változhat a szolgáltatást igénybe vevők létszáma. 2024-ben összesen 5603 tanuló (1880 alsó tagozatos, 2993 felső tagozatos és 730 középiskolás) vett részt az állami finanszírozású tanodák programjaiban, 589 fő foglalkoztatott (továbbá önkéntesek) munkája által támogatva, 184 tanodában (1. ábra, KSH, 2024).⁶

⁶ A szociális ágazati portál adatbázisa szerint jelenleg 189 tanoda rendelkezik működési engedéllyel, közülük pedig 181 részesül állami támogatásban (2026. 02. 06.). <https://szocialisportal.hu/szakmai-intezmenykereso/>
Az eltérés magyarázata, hogy eltérő időszakokra vonatkoznak az adatok.

1. ábra

1.2. A tanodák fenntartók szerinti jellemzése

A Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet által működtetett Szociális Ágazati Portál nyilvántartása alapján⁷ aktuálisan 120 fenntartó összesen 188 telephelyen működtet tanodát.⁸ A fenntartók döntő többsége (93 szervezet, a fenntartók 77,5%-a) egy tanodát működtet. 16 fenntartó két tanodában szervezi meg a munkát, továbbá kilenc szervezet három-hat tanodából álló tanodahálózatot működtet. Két fenntartó nagyszámú, tizenhárom és tizennégy tanodából álló hálózatot koordinál (2. ábra).

A tanodák felét (49,5%) olyan szervezet tartja fent, amelynek nincs további tanodája. Ugyanakkor egyfajta koncentráció is megfigyelhető: a tanodák harmadát (33,5%) olyan szervezet tartja fenn, amelyhez három-tizennégy tanoda tartozik.

⁷ <https://szocialisportal.hu/szakmai-intezmenykereso/>

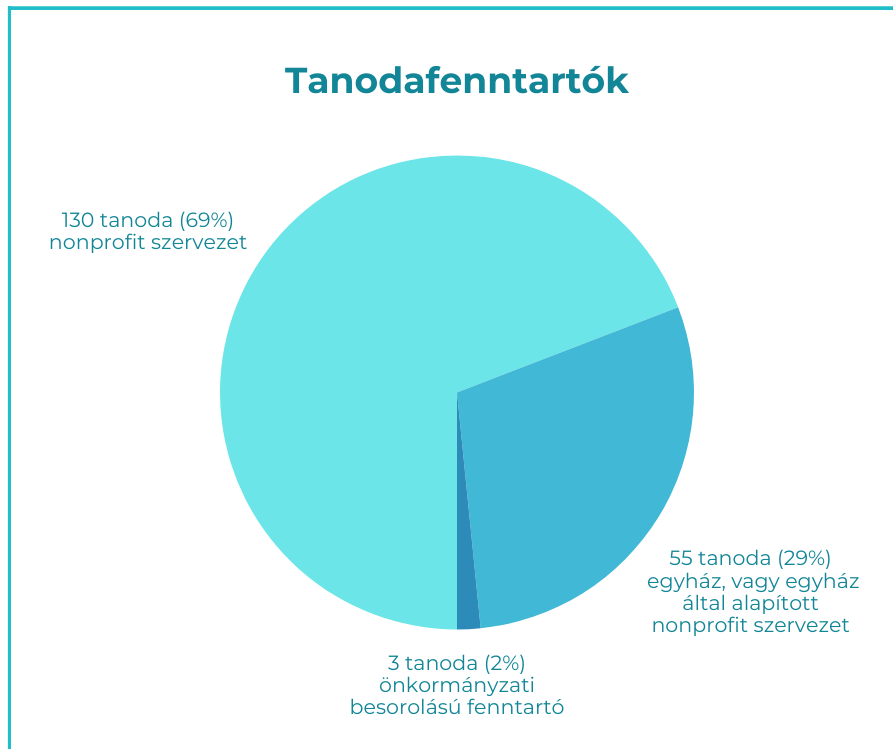
⁸ E pontban kizárólag a működési engedéllyel rendelkező tanodák adatait tekintjük át.

2. ábra

A tanodák többsége, 69%-a (130 tanoda) nonprofit szervezetek fenntartásában működik (3. ábra). 29%-uk (55 tanoda) fenntartója egyház, vagy egyház által alapított nonprofit szervezet. Mindössze három tanoda fenntartója önkormányzat vagy közalapítvány. Az egyházi háttérű fenntartók esetében a tanodák koncentrációja jelentősebb: 23 fenntartó működtet 55 tanodát. Az egyházi háttérű fenntartók esetében ez 2,4 fenntartó/tanoda arányt jelent, ami a nem egyházi háttérrel rendelkező fenntartók esetében 1,4 fenntartó/tanoda. A vizsgált adatbázis szerint a tanodák döntő többsége (155 tanoda, 83%) 2019-ben kezdte meg a működését, vagyis vélelmezhetően ekkor kapta meg a kormányhivaltól a működési engedélyét. Ez a tanodanyitási és engedélyezési dömping 2021-ig lezárult, 2022-ben egyetlen tanoda sem kezdte meg az adatbázis alapján a működését. 2023-ban négy, 2024-ben tizennyolc, 2025-ben pedig két tanoda indult.

3. ábra

1.3. A tanodák finanszírozása

Az első, 1990-es évek közepén megjelenő tanodák fenntartása adományokhoz, illetve Phare-forrásokhoz kötődött (pl. Szőke, 1998). A tanodák „legitimációja” az ezredforduló után valósult meg, a 2003. szeptember 1-jétől hatályos közoktatási törvényben nevesítették a tanodát. 2004-től írtak ki pályázatokat a tanodák finanszírozására, amelyek kezdetben elsősorban a már működő hátránykompenzáló műhelyeket erősítették meg. Az Európai Unióhoz történő csatlakozást követő közel másfél évtizedes időszakban 1-3 éveként megjelent valamilyen pályázat (lásd bővebben: Szűcs & Fejes, 2021), ami a tanodák egy részének lehetőséget adott a fennmaradásra. Azért csak egy részének, mert az e pályázati kiírások között eltelt finanszírozás nélküli időszakokban a szervezetek jó része csak ideig-óráig volt képes fenntartani tevékenységét. A tanodák akár több tanévre is finanszírozás nélkül maradtak, amit többségük nem tudott átvészelni, illetve a megkezdett munkát a fennmaradó szervezetek is általában csak csökkentett üzemmódban voltak képesek folytatni. Ez azt jelenti, hogy a másfél-két év alatt felépített struktúrákat (pl. tanulói időszavok, órarend, rendszeres fejlesztő- és szabadidős programok) és kialakított kapcsolatokat (pl. tanulókkal, szülőkkel, közoktatási és gyermekvédelmi intézményekkel, szakemberekkel) minden pályázati ciklus kezdetén újra kellett

építeni; ezek időigényesek, felépítésük gyakran éppen akkorra vált tartalmassá, amikor az adott pályázati ciklus befejeződött (Szűcs & Fejes, 2021).

A 2012-es pályázat mérföldkőnek tekinthető, hiszen a korábbiaknál jóval több, 177 projekt kapott európai uniós forrásokra alapozott támogatást. Ezzel a tanodamozgalom egyértelműen kiszélesedett, hiszen e pályázati forrás jóval túlmutatott azon, hogy a régóta működő műhelyeket megerősítse. A támogatottak körében a hátránykompenzációval régóta foglalkozó szervezetek mellett számos új kezdeményezés is megjelent. A tanodákat működtető szervezetek felkészültsége, helyi beágyazódása és elköteleződése ezzel tovább differenciálódott (Fejes & Szűcs, 2016b).

A tanodákra legutóbb 2016-ban irányult nagyobb közfigyelem, amikor a „tanodamutyi” néven elhíresült botrány során kiderült, hogy a működő – közöttük számos széles körben ismert és elismert – tanodák meghatározó része nem nyert támogatást a korábban soha nem tapasztalt mértékű európai uniós pályázati forrásból. A TanodaPlatform sikeres érdekérvényesítő folyamatának köszönhetően az érintett tanodák gyorssegélyt kaptak, majd egy új pályázatot írtak ki, amivel majdnem 100, korábban is működő tanoda folytathatta a munkáját.

További következménye volt a botránynak a tanodák működési keretrendszerének átalakítása. 2017–2020 között az Oktatási Hivatal, az Emberi Erőforrások Minisztériuma (majd a terület átszervezését követően a Belügyminisztérium), illetve a tanodákat képviselő civil ernyőszervezetek, köztük a TanodaPlatform bevonásával felálló Tanoda Munkacsoport keretében zajlott a tanodák új finanszírozási, jogi és szakmai keretrendszerének kidolgozása, majd monitoringja. Az átalakítás fontos eleme volt, hogy az oktatási területről a szociális szférához került a tanodák felügyelete.⁹ A koncepció finomhangolásához a TanodaPlatform többek között egy részletes jelentéssel járult hozzá (Szűcs & Fejes, 2020).

A rendszertelen, kiszámíthatatlan finanszírozási ciklusok problémáját tekintve jelentős előrelépés történt: 2019-től a tanodák működéséhez folyamatos állami finanszírozású pályázat biztosít forrásokat (Szűcs & Fejes, 2021). Az állami finanszírozásra való áttérés jelentőségét mutatja, hogy a Biztos Kezdet Gyerekházak programján kívül korábban nem volt példa az ágazatban az európai uniós forrásokból fejlesztett programok rendszerszintű állami finanszírozású továbbélésére (l. Balás et al., 2016; Keller, 2018). Az állami finanszírozás kétéves pilotidőszakát követően 2021–2023, majd 2024–2026 között hároméves időszakokra nyertek finanszírozást azok a tanodák, amelyek az aktuális pályázaton támogatásban részesültek. E támogatási rendszer sajátossága, hogy a kormányhivatal által kiállított működési engedéllyel rendelkező fenntartók pályázhatnak rá, és elsősorban a már működő tanodák finanszírozását biztosítja. Bár érzékelhető fluktuáció, a tanodák egy jelentős köre immár 2019

⁹ A tanodák szabályozását innentől a 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról című jogszabály tartalmazza.

óta viszonylag kiszámítható finanszírozási körülmények között működhet.

1.4. A tanodák sokfélesége

A tanodák működésének leírásakor érdemes részletes képet adni a tanodák nagyfokú heterogenitásáról. A szervezeti háttér, a tanoda fejlődéstörténete, a tevékenységek fókusza, az iskolához és a családokhoz való viszony, a tanodások és a munkatársak összetétele szempontjából a tanodák számos típusa azonosítható. E fejezetben kísérletet teszünk a legfontosabb különbségek áttekintésére. A táblázat kutatási eredményeken (Binder et al., 2019; Bihari & Csoba, 2018; Lannert et al., 2013; Márton, 2016; Németh, 2009; Szűcs, 2014), valamint tapasztalatainkon alapul. Az 1. táblázat – az áttekintést segítve – a főbb szempontokat közli.

1. táblázat. A tanodák működését meghatározó főbb szempontok – a sokféleség okai

Szempont	Fontosabb változók
Tanodások jellemzői	Életkor
	Lakóhely
	Rászorultság mértéke
	Identitás
	Létszám
Munkatársak jellemzői	Tanodapedagógusok specializációja
	Tanodapedagógusok viszonya a közoktatási rendszerhez
	Önkéntesek
Stabilitás, szervezeti háttér	Kontinuitás
	Helyszín, ingatlan
	Források
	Fenntartó
	Formális jogi státusz
Együttműködések	Együttműködés a családdal
	Együttműködés az iskolával
	Együttműködés felsőoktatási intézménnyel
	Együttműködés tanodahálózattal
Módszertan	Pedagógiai célkitűzések
	Innováció
	Tevékenységek fókusza

1.4.1. Tanodások jellemzői

Életkor. Első osztályos tanulótól érettségiző tanulókig terjed az életkori skála. A tanodák egy része viszonylag homogén életkori csoporttal foglalkozik (pl. csak középiskolásokkal), más részük a tanodások

életkorát tekintve heterogén. 2025 szeptemberétől a 40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet szabályozza a középiskolások minimális létszámát.

Lakóhely. Külterületen lakóktól a nagyvárosban élőkig a települési lejtő minden szintjéről kerülnek ki tanodások. A tanodák egy része heterogén összetételű (pl. egy nagyváros több településrészéről is fogad tanulókat). A homogén összetételű tanodák egy része egy konkrét szegregátum (városrész vagy akár egy kistelepülés egésze) közösségével foglalkozik.

Rászorultság mértéke. A tanodák filozófiájától függ, hogy a leginkább rászoruló, extrém hátrányokkal/lemaradással küzdő tanulók támogatására fókuszálnak, vagy azokra a szociálisan hátrányos helyzetű tanulókra, akik a tanodai támogatással reálisan mobilitásra lehetnek képesek.

Identitás. A roma/cigány tanodások arányát korábban (2019 előtt) több pályázati kiírás legalább 30%-ban határozta meg. A skála egyik végpontján azok a tanodák helyezkednek el, amelyek – elsősorban a települési adottságokból következően – homogén roma/cigány közösségekkel dolgoznak, míg a másik végpontja alacsony roma/cigány aránnyal jellemezhető.

Létszám. A finanszírozott keretek között dolgozó tanodákban a szolgáltatást közvetlenül igénybevevők létszáma a pályázati előírásoknak megfelelően 20-30 fő közé tehető. A tanodák egy része ennél jóval nagyobb (nem hivatalos) támogatotti létszámmal dolgozik.

1.4.2. Munkatársak jellemzői

Tanodapedagógusok specializációja. A tanodák egy részében a teljes munkaidőben tanodai munkát végző tanodapedagógusok alkotják a szakmai stáb magját, míg más tanodákban az olyan közoktatásban dolgozó pedagógusok a meghatározók, akik melléktevékenységként foglalkoznak tanodai munkával. Ebben az esetben lényegi, a tanoda ethoszát befolyásoló kérdés, hogy a tanodás gyerekek iskolájának a pedagógusai dolgoznak a tanodában, vagy az ezen intézményektől függetlenek a pedagógusok. Az előbbi megoldást korábban több pályázati kiírás, szakmai ajánlás is igyekezett visszaszorítani. A leszakadó térségekben, ahol a tanodák munkájára kiemelten szükség lenne, a szakemberhiány fokozottan megnehezíti a hátránykompenzáló programok működését. Gyakran tehát azokon a településeken, ahol a legfelkészültebb innovátorokra lenne szükség, ugyanazon pedagógusok dolgoznak a tanodában, mint akiknek a délelőtti iskolai munkáját kompenzálnia kellene a programnak.

Tanodapedagógusok viszonya a közoktatási rendszerhez. A közoktatási rendszerre potenciális szövetségesként tekintőktől a közoktatási rendszert kritikusan elutasító, abból tudatosan kivonuló tanodapedagógusokig terjed a skála.

Önkéntesek. A felsőoktatási, főként pedagógusi és segítő foglalkozásokra készülő hallgatók bevonása önkéntesként, illetve gyakorlati lehetőség biztosítása számukra számos tanoda működésében

meghatározó jelentőségű. Emellett középiskolások kortárs mentorként való bevonására is van lehetőség. A nagyvárosi környezetben, kiemelten szakirányú felsőoktatással rendelkező településeken jóval könnyebb önkéntes támogatói kört szervezni, illetve kompetens, kvalifikált önkénteseket biztosítani, ugyanakkor több kistépülési tanoda is kihasználja az önkéntesek fogadásában rejlő lehetőségeket.

1.4.3. Stabilitás, szervezeti háttér

Kontinuitás. A tanodák egy része 2019 előtt csak a projektfinanszírozások időszakában működött, mások – ha csökkentett szolgáltatásokkal is – folyamatos működést tudtak biztosítani, akár már több mint egy évtizede. A folyamatosan és/vagy több projektcikluson keresztül működő tanodák a felhalmozás lehetősége miatt általában jobban felszerelt infrastruktúrával, nagyobb eszközparkkal, kiterjedtebb kapcsolati hálóval rendelkeznek, a munkatársak és a tanulók köre viszonylag stabil.

Helyszín, ingatlan. A saját tulajdonú épülettel vagy tartós (gyakran önkormányzati, egyházi tulajdonú) bérleménnyel rendelkező tanodák inkább képesek a projektfinanszírozástól független, folyamatos működésre. Továbbá könnyebben működtetnek autonóm közösségi teret, míg mások esetenként hierarchikus viszonyban, napi gyakorlatukban is korlátozott keretek között dolgoznak.

Források. A tanodák egy része az európai uniós / állami forrásokon kívül jelentős mértékű egyéb (pl. egyházi, civil, piaci) támogatásokat és/vagy magánadományokat tud mozgósítani. Néhány tanoda társadalmi vállalkozások működtetésével próbálja stabilizálni a finanszírozását.

Fenntartó. A tanodák fenntartói civilszervezetek vagy egyházak. A civilszervezetek egy része egyházi háttérű, egy további része pedig oktatási intézményhez kötődik (pl. iskolához kötődő alapítvány). Az egyházi háttérű tanodák aránya növekedett az utóbbi években, míg az iskolai háttérűeké csökkent. Az egyházak által fenntartott tanodák a 40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet 17. § alapján felmentést kapnak a módszertani követelmények teljesítése alól, így a fenntartói háttér számos fontos különbség forrása lehet.

Formális jogi státusz. 2019-től csak kormányhivatal által jóváhagyott működési engedéllyel rendelkező program minősül hivatalosan tanodának. Történetük, identitásuk és/vagy tájékoztatásuk miatt ennél szélesebb a tanoda önmegjelölést használók köre. Ezeket formálisan „tanoda típusú programokként” lehet definiálni. A tanodamozgalom szereplői körében nem a hivatalos működési engedély léte legitimál egy tanodát, hiszen elismert, modellértékű programok egy része sem használhatja jogi státusza szerint a tanoda megjelölést. A tanodák többsége engedéllyel rendelkezik, mivel ez az állami finanszírozás alapfeltétele.

1.4.4. Együttműködések

Együttműködés a családdal. A tanodák szakmai feladatait 2019 előtt szabályozó Tanodaszterd másodikos célcsoportként tekintett a tanodások családjára, a velük történő együttműködés jelenleg is alapvető elvárás a tanodák számára. A megvalósítás gyakorlata a rendszeres kapcsolattartástól az elmélyült, szimmetrikus együttműködésig terjed, ami esetében mindkét fél internalizált értéként tekint a kapcsolatra. Utóbbi esetben a szülők is formálják a tanoda működését, több szerepben is részesei lehetnek a programoknak, illetve a tanodapedagógus a tanodást érintő döntések legitim szereplőjévé, esetenként a család mentorává is válik. Erre a kapcsolatra alapozva néhány tanoda komplex szociális programot működtet. A tanodák többségére jellemző, hogy több testvért fogadnak egy családból, néhány esetben pedig egy-egy szülő is a tanoda munkatársa.

Együttműködés az iskolával. Mind a pályázati elvárások, mind a mindennapi működésben előforduló szituációk feltételezik, hogy a tanodák legalább a kapcsolattartás szintjén együttműködnek iskolákkal. Az együttműködés minősége a szinergiától a konfrontációig terjed. A tanodák egy része aktív, egyenrangú kapcsolatban áll az iskolákkal, közös programokat valósítanak meg, akár a tanodások, akár a tanodapedagógusok (pl. közös továbbképzések) szintjén. A másik véglet, hogy a két fél kölcsönösen megkérdőjelezi a másik felkészültségét, elköteleződését. A tanodák egy része több intézménnyel és/vagy több intézménytípussal (általános iskolával, középiskolával) is együttműködik. Mások (pl. kistelepüléseken, vagy szegregátumra épült tanodák esetében) egyetlen iskolával építenek ki kapcsolatot. Utóbbi speciális esete, amikor egy iskolai alapítványon keresztül valójában egy iskolai program valósul meg.

Együttműködés felsőoktatási intézményekkel. Több tanodának vannak formális vagy informális kapcsolatai felsőoktatási intézményekkel, amelyek a szakemberek, önkéntesek bevonását jelentősen támogathatják, segítve ezzel a stabil, minőségi tanodai szolgáltatások fenntartását, esetleg bővítését. A tanodák egy része rendszeresen gyakorlati helyet biztosít felsőoktatási hallgatók (jellemzően segítő hivatásra készülő) számára.

Együttműködés tanodahálózatokkal. Több lokális, országos, illetve egyházi fenntartókhöz kötődő tanodahálózat létezik, amelyek a hálózatosodás révén tanodai tapasztalatcserék, innovációk terjedésének forrásai lehetnek.

1.4.5. Módszertan

Pedagógiai célkitűzések. A tanodák egy része a korrepetálásra, a házi feladatok elkészítésére, dolgozatokra, vizsgákra való felkészülésnek a támogatására helyezi a hangsúlyt, más része pedig a

kompetenciák fejlesztésére koncentrálnak. Másként fogalmazva: egy részük az iskolai célrendszert követni, más részük nem kezeli azt prioritásként.

Innováció. A tanodák egy része tanulószervezetként, pedagógiai és/vagy esélyegyenlőségi laboratóriumként tekint magára. Nemcsak lehetőségként, de akár alapfeladatként kezeli az innovatív pedagógiai módszerek adaptálását, fejlesztését, disszeminálását – kívánatosnak tartva e metódusok megjelenését a közoktatási intézményekben. A tanodák egy másik csoportja sem módszertani, sem szakpolitikai értelemben nem rendelkezik ezzel az identitáselemmel, illetve kevésbé nyitott az innovatív módszerek alkalmazására.

Tevékenységek fókusz. A tanodák egy része specializálódik, akár tantárgyak vagy kompetenciaterületek szintjén (pl. idegen nyelv oktatása, szövegértés-fejlesztés), akár a különféle célok hangsúlyait tekintve (pl. identitástudat erősítése, tehetség gondozás). A specializáció esetenként nem tudatos döntés következménye, hanem a rendelkezésre álló erőforrások (pl. munkatársak kompetenciái) által meghatározott jellemző.

2. A tanodamozgalom jövőjét meghatározó kérdések

2.1. Legitimáció

2.1.1. Milyen hátrányai vannak a tanodák komplex, igényekre reagáló megközelítésének?

A tanodamozgalom történetét folyamatos instabilitás, szakmai és etikai dilemmák, legitimációs problémák jellemzik. Az egyik legfontosabb kérdésnek, a „tanodai siker” mérésének a nehézsége széles körben ismert. A támogatók (vagyis az állami szereplők), saját szemszögükből logikus módon, egy nagyobb társadalmi alrendszer¹⁰ célrendszeréhez próbálták igazítani a tanodák működését. A tanodák létjogosultságát sokáig elsősorban az iskolai előmenetelben elért sikerekkel, hozzáadott értékkel kellett (volna) alátámasztani. Azonban a tanodák progresszív, diskurzust meghatározó része a kétezres évek óta azt képviseli, hogy a oktatási funkciók mellett szociális és kulturális funkciók felvállalása, egymásra épülése adja a tanodák ethosának a lényegét. Utóbbi területekkel kapcsolatban nem állítottak fel lényegi elvárásokat a tanodákkal szemben, míg az oktatási területen olyan követelmények fogalmazódtak meg, amelynek megfelelni eleve szakmaiatlan elvárás volt. 2019 előtt átlagosan másfél-két éves időtartamú, a tanév rendjéhez nem igazodó ütemezésű,¹¹ az esetek jelentős részében előzmények és infrastruktúra nélküli vagy krízisidőszakot átvészelve újrainduló,¹² alulfinanszírozott tanodáknak kellett (volna) heti néhány kontaktóra¹³ segítségével olyan problémákat megoldaniuk, amiket az iskola jóval nagyobb erőforrással sem képes.

A lehetetlen küldetést – az indikátorok teljesítésének szintjén – „természetesen” mindig teljesítette a tanodák döntő többsége. Ezzel nem tettek mást, mint alkalmazkodtak a folyamatosan változó feltételekhez, mintegy nehezítő körülményként, teljesítendő penzumként tekintve az elvárások egy részére, amelyek (akár valós, akár adminisztratív szintű) teljesítése lehetővé tette, hogy az egyébként lényegesnek tekintett feladatokkal foglalkozzanak. Merthogy a tanodák sokféle fókusszal, eltérő keretek között dolgoznak – ahogy ezt az 1. táblázatban vázoltuk. Részben azért sokfélék, mert a helyi igényekre reagálva egészen más prioritásokat jelöl ki például egy leszakadó térség zsákfalujában működő tanoda, mint egy nagyvárosi lakótelepen működő program, ahogy a tanodás gyermekek és

¹⁰ 2019-ig a közoktatás, később formálisan a szociális szféra, a gyakorlatban a szociális szféra és a közoktatás volt ez az alrendszer.

¹¹ A mindenkori pályázati kiírók tendenciózusán nem tudtak/akartak alkalmazkodni a tanév rendjéhez. Ez jelentős nehézségeket okozott a tanodáknak a szakmai programjuk kialakításakor (pl. toborzás, mérések ütemezése, indikátorok dokumentálása), továbbá azt jelentette, hogy a projektek többsége egy pályázati ciklusban csak egy teljes, s két töredékes tanévben tudott dolgozni, esetenként teljesen szakmaiatlan és gyerekellemes időpontokban beszüntetve a szolgáltatását.

¹² Egy előzmények nélkül induló, vagy egy működési válságot éppen átvészelő tanoda esetében az átlagosan alig két évig tartó projekt jelentős része a tanulók toborzásával, eszközök beszerzésével, infrastruktúra felállításával, munkatársak felvételével, módszertan kialakításával telik el. Az egyébként is irracionálisan rövid működési időszak tehát tovább csökkent.

¹³ A 2019-től érvényes szakmai szabályozás egy tanodás tanuló esetében minimum heti két találkozási alkalmat, minimum heti négy kontaktórát ír elő. Ez a nagyságrend jól érzékelteti az egy tanodás gyermekre fordítható energiák volumenét – még ha gyakran felül is teljesítik ezt az elvárást a tanodák.

fiatalok igényei is jelentősen eltérhetnek, már csak életkoruk miatt is. Emellett a kötelező és javasolt tevékenységek köre is olyan sokféle, hogy a jelenlegi finanszírozási szinten irracionális elvárás minden területen a magas minőség teljesítése. Így az egyes tanodák szakmai programjának fókuszát nemcsak a célcsoport igényei, hanem a rendelkezésre álló kollégák kompetenciái is behatárolják.

A tanodáknak a gyermekvédelmi rendszer részeként való értelmezése az iskolai célrendszer gyengülésével járt együtt, és az államilag finanszírozott tanodákkal szembeni elvárások sokkal inkább folyamatindikátorokra, mint eredményindikátorokra fókuszálnak. Emellett azonban időről-időre felbukkan az iskolai célrendszerhez való közelítés terve. Vélhetően a 2025-től kötelezően bevonandó középiskolás tanulók számára vonatkozó előírások mögött is ez áll, az iskolai lemorzsolódás javítását szem előtt tartva (az ezzel kapcsolatos kritikákról bővebben: Szűcs és Fejes, 2025a).

Összefoglalva tehát, a tanodák működése mind a célok, mind a tevékenységek alapján olyan fokú komplexitást mutat – a családok adományokkal való támogatásán keresztül a közoktatási és gyermekvédelmi intézmények munkatársainak segítségével át az oktatási és szabadidős tevékenységek szervezéséig –, ami szinte kizárja, hogy jól definiált, a tanodák széles körére alkalmas sikerkritériumokat találjunk. Vagyis a tanodák egyik előnyének mondható rugalmas, egyéni igényekre reagáló működésmódja a másik oldalon az eredmények felmutatásának egyik akadályává lehet, hiszen azon területek azonosítása is nehézkes, amelyek vizsgálata alapján eldönthető, jól működik-e egy tanoda.

2.1.2. Mennyiben tekinthetők eredményesnek és hatékonyak a tanodák?

A tanodamodell egyik alapvető legitimációs problémája, hogy viszonylag hosszú története ellenére sem tudta egzakt módon bizonyítani az eredményességét és hatékonyságát. A modell megalapozott hatásvizsgálatához, a módszertani kihívások kezeléséhez a tanodák 30 éves története során erre soha nem volt meg a mindenkorai kormányzati szakapparátusnak az igénye és/vagy a szükséges finanszírozási háttére. Továbbá hiányzott a türelem és bizalom (vagy kockázatvállalási hajlandóság), hogy legalább középtávú (5-8 éves) futamidejű, megfelelően finanszírozott programok feltételeinek a biztosításával reális esélye legyen a modellnek fejlődni és valódi eredményeket felmutatni, esetleg a koncepció téves voltának beigazolódása esetén megbukni. Bár néhány kutatás – elsősorban egyéni kutatói ambíciók nyomán – egyes területeken megkísérelte a tanodák eredményességének vizsgálatát, ezek alapján nem vonható le egyértelmű következtetés a tanodamodell általános eredményességére vagy hatékonyságára. Ráadásul az adatgyűjtések többsége a stabil finanszírozási időszakot megelőzően zajlott (Autonómia, 2017; Bihari, 2022; BVKI, é. n.; Fejes és Vígh, 2019; Mohácsi, 2005; Németh, 2009; Lannert et al., 2013).

A tanodák sokfélesége, a célok differenciáltága eleve megnehezíti olyan általános vizsgálati

szempontok alkalmazását, amelyek a tanodák jelentős része esetében relevánsnak tekinthetők. Az iskolai előrehaladás támogatása azonban – az iskolai célrendszerrel való eltávolodás problémaköre ellenére – mindig is kiemelt célként jelent meg az elvárások között. Ennek ellenére e területen sem sikerült egyértelmű eredményeket felmutatni. Bár a tanodamozgalom számos szereplője értette a megfelelő mérés-értékelési rendszer kidolgozásának szükségességét, pozíciójukból a diagnosztikus mérések optimalizálására tett javaslatok következtek (Baráth, 2016; Fejes, 2016a; Kasik, 2016; Lencse, 2016b). Szakpolitikai szintű hatáselemzésre sem forrásuk, apparátusuk, sem felhatalmazásuk nem volt.

A problémakör másik aspektusa a hatékonyság mérése. Közgazdasági szempontból kétféleképpen értelmezhetjük a tanodákra a fogalmat: jól gazdálkodnak-e a rendelkezésre álló erőforrással, illetve egy adott eredményt a lehető legkevesebb befektetéssel érnek-e el (vö. Lannert, 2015). Az eredményesség definiálatlansága miatt nyilvánvaló, hogy a tanodák hatékonyságáról nem lehet egzakt állításokat megfogalmazni. Azt azonban ki tudjuk jelenteni, hogy az első megközelítés szerint a tanodák hatékonysága nagyon differenciált, az egyes tanodák vélhetően rendkívül különböző hatékonysággal használják fel a forrásokat. A második megközelítés szerint viszont általában véve nem hatékony, mivel a tanodák működését irányító jogszabályban (EMMI, 2018) meghatározott rendkívül komplex feladatok megvalósításhoz képest alulfinanszírozottak, így nem képesek elérni az elvárt eredményt. A hatékonyság megítélése talán azért is nehézkes, mert nehezen találunk olyan viszonyítási pontot, amely hasonlóan komplex megközelítéssel törekszik megoldani a hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok oktatási és szociális problémáit.

A tanodamodell eredményessége és hatékonysága mindmáig nem ítéhető meg egyértelműen, mivel nem készült olyan átfogó hatásvizsgálat, amely a program működésének széleskörű és hosszabb távú hatásait vizsgálta volna. A bizonytalanságot tovább növeli a tanodák jelentős heterogenitása, valamint az a körülmény, hogy a rendelkezésre álló erőforrások gyakran nincsenek arányban a tanodákkal szemben támasztott komplex elvárásokkal.

2.1.3. A tanodák hozzájárulnak a status quo fenntartásához?

A tanoda létjogosultságával kapcsolatos vitát legutóbb a kétezertízes évek közepén, a „tanodamutyi” időszakában folytatott néhány, aktivitást vállaló szakember. A tanodai rendszer működésének kritikáját Lannert (2016a) vitaindító írása fogalmazta meg talán legélesebben. Kérdésfelvetésének lényege, hogy ha az állam a tanodák finanszírozásával közvetetten elismeri a közoktatási rendszer diszfunkcionális működését, akkor erre a helyzetre miért a probléma exportálásával, rendszeren kívülre helyezésével reagál, az iskola megreformálása helyett – pazarolva az egyébként iskolareformra költhető forrásokat, és akadályozva a probléma valós megoldását. Az e kérdésekre adott válaszában a lényege, hogy a tanoda

a „fenntartó civilek és az ott dolgozó pedagógusok számára jövedelemszerzési lehetőség, a kormányzat részére látványprojekt, amit ki lehet tenni az ablakba, ráadásul a szép szlogenek mögött klientúra építésére is alkalmas. Az iskolák számára pedig megkönnyebbülés, hiszen nem nekik kell megoldani a cigány gyerekek problémáját, sőt nem is kéri rajtuk számon senki, ha nem jól dolgoznak. A roma szülők pedig úgy érzik, hogy végre történik valami a gyerekeikkel.”

Lannert Judit (2016a) valóban releváns kérdéseket felvető írására Lencse Máté válaszolt (2016c), tanodamegvalósítói pozíciójából. Egyik lényegi állítása, hogy a tanodamodellnek mint árnyékiskolai rendszernek a kialakítása valóban hatalmas hiba lenne, amennyiben a tanodák beletörődnének ebbe a szerepbe. Ám szerinte nem ez a helyzet, a tanodák progresszív irányzata küzd az iskolásítás ellen. Lencse igazát alátámasztja, hogy néhány évvel vitájukat követően már szabályozási, felügyeleti és finanszírozási szempontból is kikerült a köznevelés hatóköre alól a tanoda, s egyértelművé vált, hogy iskolákban és/vagy iskolai felügyelettel nem működhetnek tanodák. Ugyanakkor Lannert kritikája sem volt alaptalan, hiszen a vitaindító írás időszakában, az EFOP-projektciklus idején érte el az iskolásítási folyamat a mélypontját (l. Fejes és Szűcs, 2016a). Számos tanodát iskolai alapítvány működtetett, egy részüket helyszín szerint is iskolákban, kirívóan extrém esetben akár a délelőtti tanítási időszakában.

A tanodamodell létrehozásának egyik legfőbb oka, a közoktatási rendszer diszfunkcionális működése szempontjából is megkérdőjelezhető a tanoda működése, mivel a rendszer tehermentesítésével és legfőképpen a felelősség átvállalásával éppen az elfogadhatatlannak minősülő status quo fenntartását segíti elő a tanoda (Lannert, 2016a). Létezése számos érdekcsoport – például pedagógusok, szülők – számára azt üzenheti, hogy a tanodák képesek kezelni a közoktatás rendszerszintű általános és esélyegyenlőségi problémáit. Sőt: utóbbiak megoldása elsősorban e szféra feladatának tűnik. További szempont, hogy a tanodák finanszírozásával a mindenkori döntéshozók hatásosan hivatkozhattak az esélyegyenlőségi problémák kezelésére, és így alamizsnát dobva elfedhetik érdektelenségüket és koncepciótlanságukat. Haladó szintű hipokrita döntéshozói környezet esetében a források egy része akár klientúraépítésre volt fordítható, amit a „tanodamutyi” alátámasztott (Lannert, 2016b).

Ugyanakkor a tanodáknak nemcsak makro-, hanem mikroszinten is komoly felelőssége van – a támogatott gyermekek, fiatalok és közösségek iránt. Továbbá annak ellenére, hogy nehezen tudják artikulálni, e kezdeményezéseket működtetők általában sikerként élik meg munkájukat (l. Lencse, 2016c). Pontosabban fogalmazva olyan sikereket tudnak beazonosítani, ami külső, középszintűbeli megfigyelő számára nehezen értékelhető: például egy jól sikerült pótvizsgát, reálisan ambiciózus pályaválasztást, szabálykövető kommunikációt vagy megbízható, motivált közösségi aktivitást.

A tanodák működése bizonyos értelemben valóban hozzájárulhat a status quo fenntartásához, mivel részben tehermentesítik a közoktatási rendszert, és így csökkenthetik a rendszerszintű

változtatások iránti nyomást. Ugyanakkor innovációikkal módszereket kínálhatnak a közoktatási intézmények számára a hátrányos helyzetű tanulók hatékonyabb támogatásához, valamint kvázi esélyegyenlőségi központként a rendszerszintű problémákra is felhívhatják a figyelmet, ahogyan ezt számos szereplő folyamatosan meg is teszi.

2.1.4. Öncélú-e a tanodák működése?

A tanoda létjogosultságát megkérdőjelező kritikák egyik visszatérő eleme, hogy a ráfordított költségek főként civilszervezetek fenntartásához és pedagógusok bértkiegészítéséhez járulnak hozzá, és e jövedelmek fenntartása miatt az érintettek érdekeltek egy növekvő kiterjedésű árnyékközpontrendszer kiépítésében.

Az iskolai célrendszer átvételének problémájára már fentebb reagáltunk. A kritika másik része kapcsán az EFOP-pályázat első körének tapasztalatira érdemes utalni, ami kapcsán egyértelműen bebizonyosodott, hogy a pályázati források egy része pazarló és korrupció-gyanús körülmények között volt kiosztva. A támogatottak körének összetétele mellett érdemes megjegyezni a felhasználható költségek aránytalanságát is: az előkészítés és a közbeszerzés költségeire elszámolható összeg hatszor akkora volt, mint a tanoda összes rezsikiadására fordítható összeg. Ez egyrészt hatalmas finanszírozási hiányt okozott a tanodák számára, másrészt egyszerű profitrealizálást tett lehetővé a projektcégek, pályázatírók számára (Fejes és Szűcs, 2016a). Utóbbi problémát az állami pályázati kiírások azóta egyértelműen orvosolták.

A tanodapedagógusok szempontjából – már ha sikerül elkerülni azt a fentebb említett, és ellenjavalt gyakorlatot, mely során az iskolai pedagógus a saját intézményében tanulókkal foglalkozik délutánonként – az öncélú és pazarló finanszírozású foglalkoztatást, a potyautas-attitűdöt felvetni méltánytalan, az elérhető jövedelmek nagyságrendjének ismeretében.

E témakör kapcsán fontos megemlíteni továbbá a tanodák egyik közvetett eredményét is. A tanodapedagógusok, illetve számos tanoda esetében az önkéntesek (gyakran pedagógusjelöltek, segítő szakmát tanuló hallgatók) számára a tanoda olyan közeget teremt, ahol a mainstream-től eltérő pedagógiai kultúrát sajátíthatnak el. Főként a szelekció haszonélvezőinek tekinthető magas presztízsű gyakorló iskolákba küldött pedagógusjelöltek számára jelenthet a tanodai önkénteskedés egy lehetőséget a felkészült pedagógussá váláshoz (Fejes és Szűcs, 2013; Lencse, 2016a; Szűcs, 2016).

Az öncélúság kritikája tehát korábbi pályázatok torzulásaiból táplálkozhat, azonban ez a kritika már évek óta nehezen tartható, hiszen hosszú ideje jelentős alulfinanszírozottsággal küzdenek a tanodák.

2.1.5. Szegregáció vagy sikeres hátránykompenzáció?

A magyar közoktatási rendszert súlyos méltányossági problémák terhelik, amelyek a hátrányos helyzetű tanulók sikeres iskolai pályafutását és későbbi munkapiaci lehetőségeit súlyosan korlátozzák. Az egyik központi probléma az oktatási szegregációban jelölhető meg (Fejes et al., 2020).

Mivel a tanodákat hátránykompenzáló európai uniós alapokból, majd állami költségvetésből finanszírozták, a mindenkori finanszírozó a hatékony forrásfelhasználás érdekében szigorúan szabályozta a támogatásba bevonható tanulók körét. A célcsoport meghatározásakor a tanodás gyermekek döntő többségének hátrányos helyzetűnek kellett lennie. Bár 2019 előtt a Tanodasz tenderd – a gyermekek családja mellett –, egyértelműen másodlagos célcsoportként tekintett a nem hátrányos helyzetű kortárs csoportok tagjaira,¹⁴ és integrált közösségi programok megvalósítását kötelező feladatként tűzte ki a program megvalósítóinak, minden szereplő számára egyértelmű, hogy az etikus forrásfelhasználás érdekében közvetlenül e másodlagos célcsoport bevonására nincs finanszírozása a tanodáknak. Összegezve tehát: a mindennapi gyakorlat során valóban hátrányos helyzetű (és jelentős részben roma/cigány) tanulók viszonylag homogén csoportja képezi a tanoda közösségét. Mivel a közvélemény és a pedagógusok jelentős része egyszerűen tanulók térbeli elkülönítésével azonosítja az oktatási szegregáció fogalmát, így maga a koncepció, valamint minden tanodához kapcsolódó pozitív tapasztalat vagy siker azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a közvélemény és a kevésbé tájékozott pedagógusok számára legitimálja a szegregált oktatást.

Mivel az oktatási szegregáció káros hatása az alacsony minőségű oktatási szolgáltatásokhoz, valamint a társas kapcsolatok lehetőségének korlátozásához kapcsolódik, az egyszerű térbeli elkülönülésen alapuló megközelítés félrevezető. A tanoda egy iskolán felüli pluszszolgáltatás, így ha elméletben feltesszük, hogy annak egyáltalán nincs fejlesztő hatása (sic!), akkor sem kerülnek hátrányba a tanodába járó, jellemzően hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok szerencsésebb kortársaikhoz képest – ahogy ez az oktatási szegregáció esetében általában történik (Fejes, 2013). A tanoda, bár térben elkülönítve segít hátrányos helyzetű és cigány/roma tanodásokat, többletszolgáltatásokat kínál, és az oktatás minőségét negatívan befolyásoló mechanizmusok kialakulása (I. Fejes, 2016b), azaz a tanulással szembehelyezkedő szubkultúra megjelenése, a negatív önbeteljesítő jóslat működése vagy a pedagógusok kontraszelekciója általában nem feltételezhető. Ennek ellenére a tanoda az oktatási szegregáció kezelésének kívánatos lehetőségének tűnhet a

¹⁴ A Tanodasz tenderd (2015) felhívta a figyelmet arra, hogy a nem hátrányos helyzetű kortársak bevonása „a közös tanodai programok által növelheti a tanodás gyermekek, fiatalok társadalmi integrációjának esélyét, miközben a nem hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok társadalmi problémák iránti érzékenysége is kedvező irányba változhat. A tanodás gyermekek és fiatalok közösségének kialakításakor mind a szociokulturális helyzet, mind az etnikai háttér szempontjából törekedni kell a heterogenitásra, amennyiben a helyi társadalom összetétele lehetőséget ad erre.”

szélesebb közvélemény számára.

A tanodák tehát nem az oktatási szegregáció egyik formájaként értelmezhetők, hanem olyan kiegészítő támogatási formaként, amelyek támogatják az iskolai sikerességet. A tanodai szolgáltatások szegregációként való értelmezése elsősorban a fogalom leegyszerűsítő használatából fakadhat.

2.1.6. Kell-e tanoda, ha van jó iskola?

A tanodák létjogosultságával kapcsolatban visszatérő kérdés, hogy szükség van-e rájuk egy jól működő, méltányos közoktatási rendszer mellett. Egyértelműnek tűnik, hogy egy magas színvonalú, inkluzív és méltányos iskolarendszernek önmagában kellene képesnek lennie azoknak a feladatoknak a jelentős részét ellátni, amelyek ma a tanodák működését indokolják. Amennyiben az iskola megfelelően reagálna a hátrányos helyzetű tanulók tanulási, szociális és érzelmi szükségleteire, akkor olyan oktatási hátránykompenzáló intézményekre, mint a tanoda, nem volna szükség. Ugyanakkor nem reális feltételezés, hogy a közeli jövőben olyan iskolarendszer jön létre, amely hátrányos helyzetű tanulók komplex szükségleteire megfelelően tud reagálni. Az oktatás jelenlegi állapotát figyelembe véve ennek a valószínűsége rövid távon szinte kizárt, de középtávon sem látszik valószínűnek, hogy az iskolai méltányossági problémák rendszerszinten teljeskörűen megoldódjanak. Ebből következően a tanodák a belátható jövőben is nélkülözhetetlen szereplői lesznek a hátrányos helyzetű tanulók támogatásának.

Hosszabb távon az oktatási rendszer méltányosságának erősítésével párhuzamosan egyértelműen szükséges a tanodák funkcióinak újragondolása, különösen azoknak az elemeknek az erősítése, amelyek csökkentik az iskolával való párhuzamosságokat. Ennek egyik lehetséges iránya, hogy a tanodák esélyegyenlőségi központokként működjenek, amelyek a gyermekek és fiatalok fejlődését komplex módon közelítik meg. E szemlélet keretében nem pusztán tanulástámogatást nyújtanak, hanem a tanodások életútját befolyásoló különféle szektorok – például az oktatás, a gyermekvédelem, az egészségügy, a kultúra és a szociális ellátórendszer – szereplői között is kapcsolatot teremtenek, illetve szükség esetén preventív módon támogatják a mentoráltakat.

A tanodák egy része már jelenleg is ilyen komplex szemléletben végzi munkáját. E funkció explicitté tétele és megerősítése olyan irányt jelölhet ki a tanodamozgalom számára, amely esetében az iskolai feladatokkal való párhuzamosság kérdése háttérbe szorul, miközben a tanodák szükségessége továbbra is egyértelmű marad.

A tanodák működésének számos olyan eleme van, amelyet az iskolától aligha várhatunk el.¹⁵ Ezek közül kiemelkedik a családok egészségének támogatása. Számos tanoda segíti a szülőket a hivatali

¹⁵ Az itt közölt példák a 2026. február 16-án megrendezett „Merre tovább, tanodák?” címmel megrendezett TanodaPlatform-konferencia résztvevői által megfogalmazott tapasztalatokon alapulnak.

ügyintézésben, a munkakeresésben, az egészségügyi ellátórendszerben való eligazodásban vagy a szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférésben. Ugyancsak lényeges az az érdekképviselői szerep, amelyet a tanodák egy része a családok oldalán vállal fel az oktatási intézményekkel szemben. Ilyen lehet például az indokolatlanul speciális tantervű iskolába irányítás elkerülésének támogatása, vagy éppen a normál tantervű iskolába való visszahelyezés segítése. E funkciók ellátásának kulcsa a tanodai munkatársak és a szülők közötti kapcsolat minősége, amely sok esetben kedvezőbb, bizalmibb, mint az iskola és a család viszonya. Ennek kialakulásához az is hozzájárul, hogy a tanodák gyakran rendszeres, akár napi vagy heti szintű kapcsolattartást valósítanak meg a családokkal, adományszervezéssel segítik azokat, illetve a szülőket is bevonó programokat szerveznek, például közös étkezéseket, kirándulásokat vagy közösségi alkalmakat. Nem ritka az sem, hogy maguk az oktatási intézmények is támaszkodnak erre a kedvező kapcsolatra, például közös családlátogatások vagy tanodában megtartott fogadóórák formájában. A tanodák emellett olyan délutáni és hétfégi szabadidős, kulturális és közösségi programokat kínálnak a tanodásoknak – gyakran családjaik bevonásával is –, amelyek az iskolától nem várhatók el, miközben a kedvezőbb társadalmi helyzetű gyermekek számára e lehetőségek nagy részét a család természetes módon biztosítja. Továbbá a tanodák olyan egyéni élethelyzetekre is képesek reagálni, amelyek nem feltétlenül igénylik speciális szakemberek bevonását, mégis időt, figyelmet és bizalmi alapú kísérést követelnek meg. Ilyenek lehetnek például pályaválasztási bizonytalanságok, családi konfliktusok, kortárskapcsolati problémák vagy a mindennapi életvezetést érintő dilemmák. Mindezeket túl a tanodák gyakran abban is szerepet vállalnak, hogy a tanodások családait közösséggé szervezzék, ezzel támogatva aktivitásukat és társadalmi integrációjukat.

Összességében a tanodák jelentős része ma is számos olyan funkciót lát el, amely túlmutat az iskolai feladatokon, és amelyeket egy megfelelően méltányos oktatási rendszertől sem várhatnánk el teljeskörűen. Ilyen a tanodások fejlődése szempontjából fontos személyek és intézmények közötti hídszerep, a családokkal kialakított minőségi kapcsolat, az érdekképviselői szerep, az egyéni tanácsadás, a közösségépítés és a preventív támogatás. Ezért a kérdés valójában nem úgy tehető fel, hogy szükség van-e tanodára jó iskola mellett, hanem úgy, hogy milyen funkcióval és milyen viszonyban működjön a tanoda az oktatási rendszerrel. Rövid és középtávon a tanodák a közoktatás nélkülözhetetlen kiegészítői, hosszabb távon szerepük a közösségi, szociális, koordinációs és innovációs funkciók irányába tolódhat el.

2.2. Finanszírozás

2.2.1. A támogatás elértéktelenedése

Annak ellenére, hogy az állami finanszírozás megjelenésével a finanszírozás folyamatosságának problémája megoldódni látszik, a tanodák költségvetése kapcsán új probléma jelent meg: a célokhoz és elvárásokhoz viszonyított alulfinanszírozottság. E probléma egyrészt már az állami finanszírozás elindításának első kétéves pilotidőszak kapcsán előrejelezhető volt, illetve a megvalósítás során nyilvánvalóvá vált, másrészt a garantált bérminimum emelése és a folyamatosan erősödő infláció új körülményekként jelentkeztek. A TanodaPlatform szakértőinek az állami finanszírozást előkészítő munkacsoportban többször hangoztatott álláspontja szerint már a 2019-es indulóévben is legalább 17 millió forint éves forrásra lett volna szüksége egy 30 tanulót támogató tanodának az elvárt követelmények átlagos színvonalú megvalósításához (Szűcs & Fejes, 2020).

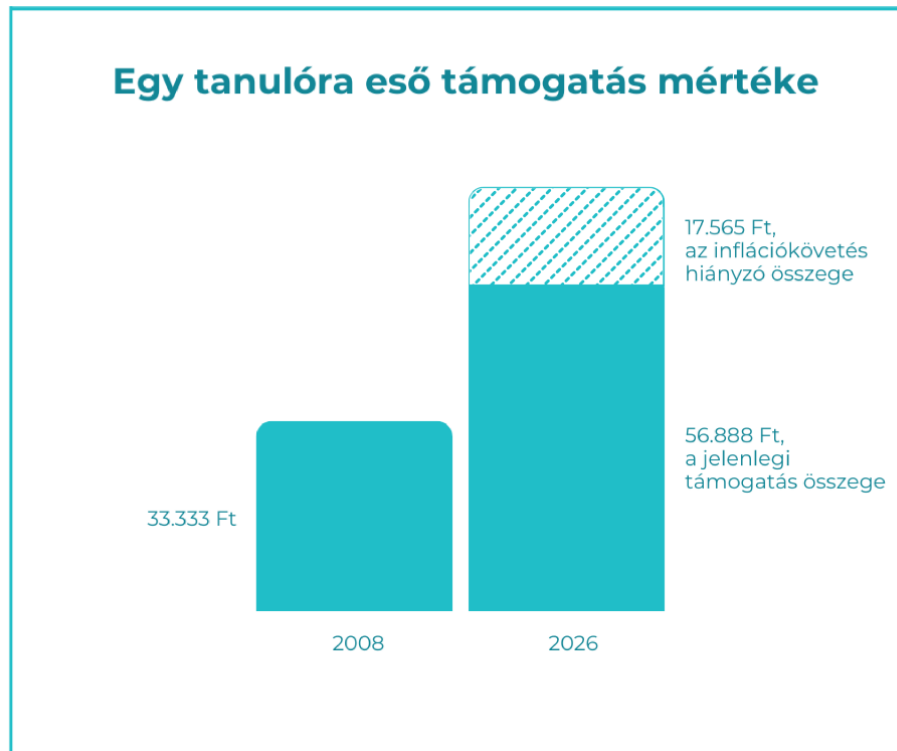
A tanodák finanszírozásának értékvesztését több szempontból is szeretnénk alátámasztani. A gondolatmenet során a viszonyítási időszaknak a TÁMOP-3.3.5/A/08/1 és a TÁMOP-3.3.5/A/08/1/KMR kódszámú, 2008-as tanodapályázatokat tekintjük, mivel ezen európai uniós pályázatok már kellően nagyszámú támogatottat értek el (55 tanoda, I. Szűcs – Fejes 2021). Továbbá a rendelkezésünkre álló adatok alapján, esetenként átlagolást alkalmazva, erre az időszakra nézve viszonylag pontosan meghatározható az egy tanulóra eső támogatás mértéke,¹⁶ ami havi 33.333 forintra tehető ebben az időszakban. Ehhez képest 2026-ra 56.888 forintra emelkedett ez a mutató, azaz 70,7%-os növekedést mutat.

Azonban hiába történt növekedés abszolút értelemben, relatíve hatalmasat zuhant a tanodák finanszírozása. Az értékvesztés elkerülése érdekében 74.453 forintra kellett volna emelkednie az egy tanodai támogatottra jutó havi támogatás összegének (4. ábra), ami a jelenlegi 20.479.672 forint éves támogatás helyett 26.803.200 forintot jelentene, vagyis a támogatás közel negyede (23,6%) elveszett az infláció miatt.¹⁷

¹⁶ A támogatott pályázatok száma, a rendelkezésre álló keretösszeg, illetve a lehívható legmagasabb támogatási összeg alapján egyértelműen valószínűsíthető, hogy egy pályázó átlagosan 22 millió forint támogatást kapott. A futamidő intervalluma miatt (20-24 hónap) átlagolásra kényszerültünk, ami csökkenti a becslésünk pontosságát. A későbbi évek tanodapályázatai e kiírásnál is nagyobb változatosságot mutatnak a futamidő és az elnyerhető összeg tekintetében, így a lehetőségekhez képest ez az időszak egy stabil viszonyítási pontnak tekinthető.

¹⁷ 2008–2025 között 123,36 százalék volt a kumulált infláció mértéke. <https://vasarlocsapat.hu/kalkulator/inflacio/inflacio-kalkulator.shtml?t=szumm&y=2008>

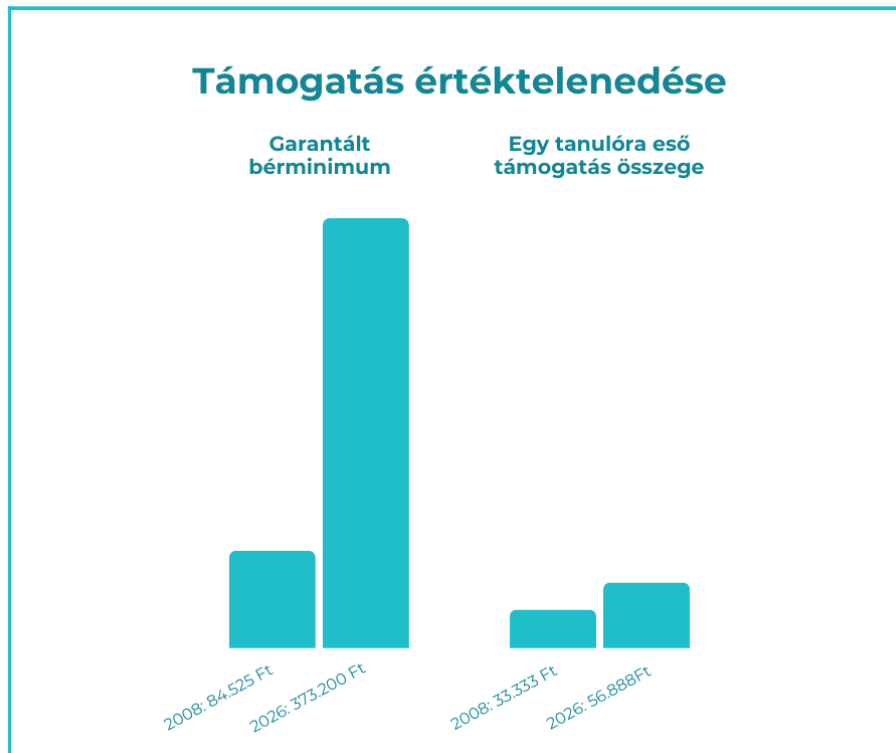
4. ábra

Amennyiben a tanodák működtetését alapvetően meghatározó garantált bérminimum változását követjük nyomon, még az előző indikátorhoz képest is hatalmas mértékű inflálódást tapasztalhatunk. 2008-ban 84.525 forint volt a garantált bérminimum középértéke,¹⁸ 2026-ban pedig 373.200 Ft. Eszerint több mint négy és félszeresére (441,5%) nőttek a bérterhek, miközben a 2008-as időszakhoz képest a foglalkoztatás kötelezettsége megítélésünk szerint növekedett, hiszen a tanodák professzionalizálódtak, kialakult a tanodapedagógusi hivatás, a szakmai elvárások szabályozottak, és egyértelműen magasabbak lettek, továbbá a jelenlegi támogatás konkrétan meghatározza a tanodában minimálisan elvárt heti óraszámokat a foglalkoztatás tekintetében (5. ábra).

¹⁸ 2 évnél kevesebb gyakorlati idő esetén 82.800 Ft, legalább 2 év gyakorlati idő esetén 86.250 Ft volt a garantált bérminimum összege 2008-ban. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=00000001.MIN&txtreferer=00000001.txt>

5. ábra

A támogatás értékcsökkenése nemcsak hosszú távon, hanem középtávon, az állami támogatásra való áttérés kezdetétől is vizsgálható. Az állami finanszírozású támogatás 2019. évi elindításakor 13.500.000 Ft volt egy tanoda éves támogatása. Értékkövetés esetén 2026-ban 22.092.750 forint összegű támogatást kellene kapnia egy 30 tanulóval dolgozó tanodának – a jelenlegi 20.479.672 Ft helyett; megjegyezve, hogy megítélésünk szerint a 2019. évi forrás is kb. 20%-kal alacsonyabb volt a szükségesnél.¹⁹ A bérek tekintetében is jelentős a támogatás elértéktelenedése: 2019-ben 195.000 forint volt a garantált bérminimum,²⁰ így e viszonylag rövid időszak alatt megduplázódtak, 191,4%-al nőttek a bérterhek 2026-ra.

2.2.2. A finanszírozási nehézségek összetettsége

Korábbi interjúk kutatásunk alapján (Fejes & Szűcs, 2022) árnyaltabb képet tudunk alkotni arról, hogyan ítélik meg a tanodák a finanszírozási helyzetüket. Az államilag támogatott finanszírozási rendszerre való átállásról összességében kedvezően nyilatkoztak, mivel ez kiszámíthatóságot biztosít, emellett az

¹⁹ 2019–2025 között 63,65 százalék volt a kumulált infláció mértéke. <https://vasarlocsapat.hu/kalkulator/inflacio/inflacio-kalkulator.shtml?t=szumm&y=2019>

²⁰ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=00000001.MIN&xtreferer=00000001.txt>

adminisztrációs terhek kis mértékű csökkenése is kirajzolódott, ami az erőforrások felhasználását ugyancsak kedvezően befolyásolja. További pozitívum, hogy a tanodák működésére vonatkozó, a korábbiaknál jóval részletesebb és jogszabályi szintre emelt szabályozás egyfajta minőségbiztosításként is értelmezhető. Köztudott, hogy az egyenlőtlenségek kezelése rövidtávú projektek segítségével aligha valósulhat meg (pl. Bauer et al., 2015), úgy tűnt azonban, hogy az állami finanszírozásra való áttérés e problémát is kezeli, így a tanodák esélyt kaptak arra, hogy hosszútávon tervezzenek, ezáltal növeljék eredményességüket.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a tanodák egyre fokozódó finanszírozási nehézségekkel küzdenek (6. ábra). Ennek középpontjában egyértelműen a tanodai szakemberek fizetése áll, ami nem meglepő, hiszen a tanodák költségvetésének legjelentősebb hányadát a humán erőforrás költségei teszik ki. A pénzügyi kihívások okai a következők: (1) az állami finanszírozási rendszer kialakításakor a tanodák támogatása jelentősen alultervezett volt, nagyságrendileg a szükséges összeg kb. 80%-át érte el; (2) az infláció miatt e kiinduló összeg is jelentősen veszített az értékéből; (3) a garantált bérminimum jelentős emelése miatt a tanodapedagógusok – egyébként vásárlóértékben igen alacsony – fizetése egyre nehezebben volt kigazdálkodható a támogatási összegből. Az interjúk elkészítése óta eltelt időszakban további nehézségek léptek fel. (4) Az évek alatt jelentőssé vált infláció 2020-as évek elején extrém mértékben megnövekedett, jelentősen súlyosbítva a korábban is tapasztalt nehézségeket, például az uzsonnáztatás finanszírozását. Az infláció természetesen a tanodapedagógusok bérének elértéktelenedéséhez is hozzájárult. (5) Az üzemanyagárak emelkedése további jelentős költségnövekedést okozott a tanodák számára, különösen, ha urbánus központból a szervezet által fenntartott gépkocsival utaztatják a munkatársakat és az önkénteseket a megvalósítási helyszínre, és/vagy a tanulókat szállítják a tanodába. (6) Az extrém mértékű energiaár-növekedés is súlyosan megnehezíti a tanodák létezését. Az interjúk alapján kirajzolódó kép szerint a tanodák jelentős része olyan épületben működik, amely nem korszerű, így az energia árának növekedése vélhetően különösen súlyosan érinti az intézmények többségének működését.²¹ (7) A finanszírozási nehézségeket, illetve a fluktuáció veszélyét tovább erősítette a kisadózó vállalkozások tételes adójának (KATA) megszüntetése is, mivel a nem munkavállalóként foglalkoztatott tanodapedagógusok jellemzően ezt az adónemet használták. Ennek kivezetésével a nettó kerestek szinten tartása költségesebbé vált. (8) A pedagógusok bérnövekedése tovább növelte a tanodapedagógusok fluktuációját.

²¹ A Motiváció Oktatási Egyesület által fenntartott szegedi tanoda a lakossági gázár 3,6-szorosát fizeti.

6. ábra

A pénzügyi nehézségek orvoslásakor a tanodák többféle stratégiát követnek. Ez természetesen részben eltérő helyzetükből is fakad (pl. állandó adományozói kör megléte, az általuk használt ingatlan jellemzői). Az önkéntesek bevonása széles körben alkalmazott stratégiának tűnik. Emellett a kiegészítő szolgáltatások (pl. étkezés, szabadidős és kulturális programok) hiánya tűnik könnyebben áthidalhatóknak, illetve e programelemekre a külső források bevonása (pl. adományok, pályázatok) is jóval egyszerűbb lehet. Ugyanakkor az is világosan látszik, hogy a tanodák által a támogatottaknak kínált szabadidős és kulturális programlehetőségek szűkültek.

A civil szervezetek rugalmassága nem csak a támogatott gyermekek és fiatalok esetében, de a finanszírozási gondok megoldásában is előnyösnek mutatkozik. Ugyanakkor e többletfeladatok a tanoda központi céljainak megvalósításától vonnak el erőforrásokat. Végül soron olyan helyzetet teremtenek, amelyben látszólag államilag finanszírozott módon végzik tevékenységüket a tanodák, azonban a valóságban egy hibrid finanszírozási rendszerben működnek, hiszen kiegészítő források nélkül feladataik megfelelő ellátása alig lenne lehetséges.

Összességként kijelenthető, hogy a fent leírt, megoldásra váró pénzügyi problémák a tanodák működését 2021-ig jelentősen megnehezítették, 2022-től pedig alapjaiban veszélyeztetik – hiszen

ekkortól jelentősen nőtt a garantált bérminimum, illetve nagyságrendet lépett az infláció és az energiaárak emelkedésének mértéke, valamint kivezték a KATA-t. A támogatás 2024–2026 közötti kismértékű növekedése/kiegészítése nem oldotta meg a helyzetet, legfeljebb a tanodák tömeges megszűnésének veszélyét hátrította el.

Konzervatív becslés szerint a jelenlegi állami támogatás legalább 150%-a, évi 30 millió forint nagyságrendű összeg szükséges ahhoz, hogy a magyarországi tanodák fenntartható módon, átlagos minőségi színvonalon működhessenek. Az említett összeg megítélése azonban nem rendezné megnyugtatóan a tanodák finanszírozási helyzetét. A jelenlegi nehézség is éppen abból adódik, hogy egy 2018-ban meghatározott, 2024–2026 közötti kismértékben megemelt költségvetés alapján kell egy hároméves programot működtetniük a tanodákat fenntartóknak, miközben a finanszírozási körülmények folyamatosan változnak. Akkor válna fenntarthatóvá a tanodák működtetése, ha reálisan kialakított (jelen helyzetben: lényegesen megnövelt) kiindulási összeget éves rendszerességgel a változó gazdasági körülményekhez igazítaná a finanszírozó. A változások lekövetése többdimenziós fókusz igényel: figyelembe kellene venni a garantált bérminimum, az energiaköltségek, az infláció, illetve egy meghatározott fogyasztói kosár változásait. A probléma mindenképpen megoldást igényel, főként egy olyan időszakban, amikor a tanoda célcsoportját jelentő hátrányos helyzetű gyermekekre és fiatalokra, valamint családjaikra a válság miatt a korábbinál is nagyobb terhek nehezednek – s így a tanodák támogató szerepe és felelőssége felértékelődik.

2.3. Képviselés, támogatás

Szakpolitikai szempontból a tanodák a Belügyminisztérium gondoskodáspolitikáért felelős államtitkárához, közvetlenül a Társadalmi Esélyekért Felelős Helyettes Államtitkársághoz (továbbiakban: BM) tartoznak. Míg a stratégiai célok meghatározása a Belügyminisztériumban történik, az operatív irányítás a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság (továbbiakban: TEF), kiemelten a Támogatásirányítási Főosztályhoz feladata. Ez az intézmény felel például a pályázatok kiírásáért, elbírálásáért, az adminisztrációs keretek meghatározásáért vagy a tanodák szakmai munkáját támogató tanoda tanácsadók koordinálásáért. A tanodák működésének ellenőrzését a Magyar Államkincstár végzi. E három erőtéren kívül természetesen a magyar államigazgatás több szereplőjével (pl. Kormányhivatalok) is kapcsolatban állnak a tanodák, de a mindennapi működésüket alapvetően a felsorolt szereplők határozzák meg.

A szakmai munkával és az adminisztrációval kapcsolatos kérdéseket alapvetően a BM és a TEF munkatársai határozzák meg. Úgy ítéljük meg, hogy az elmúlt évtizedben folyamatosan szűkült ezekkel az intézményekkel az egyeztetés lehetősége, így a tanodák igényeinek a felmérése, jelzéseik figyelembevétele gyenge. Ennek egyik jele, hogy míg korábban a TanodaPlatform jelentéseit, javaslatait figyelembe vették a tanodákat érintő szabályok korrekciója során, az utóbbi években készült jelentéseket válasz nélkül hagyták a döntéshozók. Emellett is kijelenthető, hogy a tanodák működését meghatározó kérdésekben jelenleg nem zajlik érdemi diskurzus az irányítók és a terepen dolgozók között. A *Hiányok. A TanodaPlatform jelentése az állami finanszírozással működő tanodák aktuális kihívásairól* című jelentésben (Fejes & Szűcs, 2025a) esettanulmányként dokumentáltuk a középiskolások számát szabályozó rendelkezés bevezetési folyamatát. A jelentésből és az azt követő eseményekből egyértelműen megállapítható, hogy nem történt előzetes felmérés a rendelkezés lehetséges hatásáról; nem tették egyértelművé a beavatkozás okát és célját; megválaszolatlanul hagyták a döntéshozók az rendelkezést ellenző szakmai érveket; nem fogadták meg a bevezetés negatív következményeinek tompítására kidolgozott javaslatokat; és néhány hónapon belül, az adott naptári évben és projektidőszakban, érdemi felkészülési időszak biztosítása nélkül kötelezték a tanodákat a támogatott tanulók körének átalakítására. Másképpen fogalmazva: a korábban az egyes tanodákkal kötött támogatói szerződéseket egyoldalúan módosították.

A tanodák igényeinek figyelmen kívül hagyása abban is megmutatkozik, hogy bár a tanodák hároméves időszakra nyerhetnek el egy támogatást, minden évben szerződést kötnek a TEF-el. E szerződések megkötését általában január végén, február elején kezdeményezi a TEF, így az első negyedéves támogatási összeget általában február végén kapják meg a tanodák, ami jelentős likviditási nehézséget okoz a szervezetek egy része számára. Emellett évről-évre visszatérő jelenség, hogy hibás

dokumentációt küldenek ki a tanodák számára az éves elszámolás kapcsán, majd többszöri módosításokkal próbálják kezelni a helyzetet. Egy további példa, hogy a 2024-2026. időszakra szóló támogatás pályázati eredményeit 2023. december 11-én hozták nyilvánosságára, vagyis 13 munkanappal a következő projektciklus indulása előtt. Mindaddig a tanodák nem tudták, hogy folytatni tudják-e a programjukat a következő naptári évben, így erről sem a támogatott gyerekeknek, családoknak nem tudtak nyilatkozni, sem a munkatársaik állásának megmaradásáról nem tudtak döntést hozni.

A fenti kiragadott, ám tipikus példákat összegezve elmondható, hogy paradigmaváltásra és dialógus kialakítására van szükség a döntéshozók, szakapparátusi dolgozók, illetve a tanodák együttműködésében, mert a tanodai működés megértésének, az előzetes egyeztetéseknek és a korrekciós lehetőségeknek a hiánya egyre növekvő elégedetlenséget és bizalmatlanságot okoz a tanodák körében, nemcsak a szakmai munka színvonalát csökkentve, de akár hozzájárulva a tanodapedagógusok fluktuációjához.

3. Javaslatok a tanodák hatékonyabb működése érdekében

3.1. A tanodák helyzetének összegzése, jövőkép

A tanodamozgalom három évtizedes történetét folyamatos bizonytalanság, állandó újratervezési kényszer jellemezte. Az elvárt kritériumoknak való megfelelés eleve lehetetlennek tűnt, így a tanodamodell nyilvánvalóan nem lehetett látványos siker. Ennek ellenére mégis fennmaradt – anélkül, hogy bizonyítható áttörést ért volna el a hátrányos helyzetű és roma tanulók helyzetét tekintve. Bár a jelenlegi időszak a korábbiaknál nagyobb lehetőséget ad az állami finanszírozásból működő tanodák számára egy kiszámíthatóbb működésre, de még mindig kedvezőtlen keretfeltételek között. A döntéshozóknak kiszolgáltatott helyzet, felesleges adminisztrációs terhek, alulfinanszírozottság jellemző a tanodákra – amely problémáknak egy jelentős része egyszerűen orvosolható lenne.

A közvélemény egy jelentős része, akár a diszfunkcionálisan működő oktatási rendszerrel – mint láttuk, helytelenül – szembeállítva a tanodát a hátrányos helyzetű tanulók sikeres életútjának lehetséges megoldásként, „csodafegyverként” kezeli. Ez még akkor sem lenne igaz, ha mind összességében, mind egy tanodára vetítve nagyságrendileg nagyobb forrásokat felhasználásával, a tanodák számának megsokszorozásával erősödne meg a tanodamozgalom. De ez nem is lehet a tanodák jövőképe, hiszen elhivatott gondolkodás esetén nem a további expanzió, hanem a jelenlegi formában történő működés felszámolása lehet a cél – egy méltányosabb és hatékonyabb oktatási rendszert kialakító iskolareform megvalósítását követően. Ezen utópisztikus helyzet esetében sem válna szükségtelenné egy hátránykompenzáló erőttér működése, csak a közösségi-, kulturális és szociális feladatok előtérbe állításával kellene a tanoda funkcióját újradefiniálni.

Remélhetőleg „pótcselekvésként” sem kell tekintenünk a tanodákra. Ennek érdekében a jelenlegi viszonylagos stabilitást kihasználva a tanodák progresszióra alkalmas, önreflektív, tanulószervezetként működő részének fel kell vállalnia a módszertani műhelyként, innovációs terepeként történő működést. Az iskolától való eltávolodás fejleménye csak akkor hozhat valós eredményt, ha az iskolai célrendszer béklyóitól megszabadulva olyan módszertani fejlesztéseket és mintaprojekteket tud létrehozni a tanodamozgalom, ami egy jövőbeli, átalakuló, innovációkra nyitott oktatási rendszer számára adaptálható gyakorlatokat biztosít. Nyilvánvaló, hogy a „*tanoda iskolásítása zsákkutca*” (Lannert, 2016a), de az „iskola tanodásítása” megítélésünk szerint jelentős lehetőségeket rejt. Másképpen fogalmazva: a tanoda nem alkalmas a hátrányos helyzetű tanulókat érő rendszerszintű méltányossági problémák megoldására, már csak az elért gyermekek és fiatalok létszáma miatt sem, de egy pedagógiai- szociális laboratórium feladatát elláthatja, ahol jógyakorlatok, innovatív módszerek fejlesztésével lehet kísérletezni. Azonban ehhez meg kell találni a jövőben a közoktatási és/vagy szociális intézmények irányába történő visszacsatolás lehetőségeit.

3.2. Rövidtávú javaslatok

- **Átütemezés.** Az állami finanszírozású tanodák jelenlegi finanszírozási időszakának meghosszabbítása, 2026. december 31-ről 2028. augusztus 31-re.

Ezzel az átütemezéssel a döntéshozók és szakmai szereplők időt kapnak annak a középtávú javaslatoknak a megvalósítására, hogy újratervezzék a tanodák szakmai, jogi és finanszírozási keretrendszerét, illetve pályázati támogatását. Az új időszak kezdete az Európai Unió 2028-2034 közötti költségvetési ciklusához van igazítva, hogy a szükséges átalakításokhoz, fejlesztésekhez EU-s forrásokat is lehessen rendelni.

Továbbá e javaslat által az állami finanszírozású tanodák támogatási időszaka a jelenlegi, naptári évhez rendelt finanszírozási és elszámolási ciklusokhoz képest a tanév rendjéhez igazodna, ami kiszámíthatóságot, a valós működési rendhez (pl. a mentorált gyerekek iskolai előmeneteléhez, a pedagógus végzettség munkatársak, pedagógusjelölt önkéntesek/gyakornok életpályájához) igazodó tervezési és adminisztrációs ciklusokat jelent a tanodák számára.

- **Pályázatok felfüggesztése/átütemezése.** A tanodák infrastrukturális megerősítését, illetve új tanodák létrehozását célzó EFOP_PLUSZ-3.3.5-25, EFOP_PLUSZ-3.4.3-25 kiírások és az EFOP_PLUSZ-3.4.1-25 pályázati kiírás tanodákat érintő elemének²² felfüggesztése.

A tanodák infrastrukturális megerősítésének, illetve új tanodák létrehozásának igénye valós, ám ezek a kiírások nem egy, a tanodák jelentős részét valóban bevonó szakmai párbeszédet követően születtek meg, így a projekt megvalósításával és fenntartásával kapcsolatos elvárások, a kiválasztási kritériumok a tanodafenntartók jelentős részének jelenlegi érdekeivel nincsenek összhangban. Kiváltképp nem szolgálják a tanoda intézményének megújításának folyamatát – például azért, mert a fenntartási kötelezettségek olyan kritériumokat tartalmaznak, aminek a tanodai funkciók újragondolása után feltehetően nem tudnak majd megfelelni a tanodák, illetve a pályázatok feltételrendszere egyértelműen az erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező, sok tanodát működtető fenntartók érdekeit szolgálja, hátrányba és kiszolgáltatott helyzetbe hozva a gyengébb fenntartói háttérrel rendelkező tanodákat. A EFOP_PLUSZ-3.3.5-25 és EFOP_PLUSZ-3.4.3-25 felfüggesztésével 6,6 milliárd forint, az EFOP_PLUSZ-3.4.1-25 tanodákat érintő elemének felfüggesztésével a 7,8 milliárd forintos pályázati keret nagyobbik része, tehát összességében több, mint 10 milliárd forint tervezhető át egy új tanodakoncepció szolgálatába állítva.

²² A pályázatot a tanodák mellett a Biztos Kezdet Gyerekházak számára írták ki.

- **Támogatásnövelés.** Az állami finanszírozású tanodák támogatási összegének megemlése a 2026-os naptári évre vonatkozólag, 2026. január 1-től visszamenőleges hatállyal. A feladategység után járó támogatás emelkedjen tanulónként 250 ezer Ft/év összegre a jelenleg 150 ezer Ft/év helyett, továbbá a működési alaptámogatás éves viszonylatban 22,5 millió Ft/év összegben legyen meghatározva a 2026-tól kezdődő időszakra, a jelenlegi 15.979.672 Ft/év helyett.

E változtatásokkal összeségében egy 30 tanulót fejlesztő tanoda éves támogatása eléri a 30 millió forintot, követve a referenciaévtől számított infláció mértékét. Ezáltal az állami finanszírozású tanodák visszanyerik az elértéktelenedett támogatás reálértékét, és megfelelő nagyságú támogatási összegből gazdálkodva – például speciális szaktudású szakemberek bevonásának segítségével – képessé válnak a szakmai célkitűzések magasszintű megvalósítására, a tanodapedagógusok fluktuációjának kezelésére, valamint az esélyegyenlőségi központ / pedagógiai-szociális laboratórium funkciók betöltésére.

- **Közéiskolások kötelező bevonásának eltörlése.** A 40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet módosításával 2025ben bevezetett, közéiskolások kötelező bevonásához kapcsolódó kvóta azonnali kivezetése.

A kötelező kvóta nincs összhangban a tanodák helyi szükségletekhez igazodó, rugalmas működésével, különösen ott, ahol a célcsoport döntően általános iskolás, illetve alacsony a közéiskolai továbbtanulás aránya. Emellett számos tanoda más életkori csoportra specializálódott, így a szabályozás a működő programok kényszerű átalakításához vezethet. A lemorzsolódás megelőzése szempontjából ráadásul a korai, hosszabb távú támogatás hatékonyabb, mint a késői, „tűzoltásjellegű” beavatkozás.²³

3.3. Középtávú javaslatok

- **Új koncepció.** A tanodák célrendszerének, funkciójának újragondolása, a jogi, szakmai és finanszírozási keretrendszer újratervezése.

²³ A probléma részletes kifejtését a *Hiányok: A TanodaPlatform jelentése az állami finanszírozással működő tanodák aktuális kihívásairól* című TanodaPlatform jelentés tartalmazza (Szűcs és Fejes, 2025a).

Ezáltal a tanodák funkciója egyértelművé válik, mind a tanodai munkatársak és támogatottak, mind a stakeholderek számára. Az új koncepció válaszokat ad a legitimációs dilemmákra és hatékonyabbá teszi a tanodák munkáját.

- **Konzultáció.** A tanodák szakmai munkáját, finanszírozását és egyéb szabályozását érintő kérdésekben proaktív, transzparens és érdemi egyeztetés történjen a tanodák képviselői, illetve az aktuális döntéshozók, szakapparátus, irányító hatóság között. Ennek érdekében szükséges egy, legalább negyedéves rendszerességgel ülésező fórum felállítása, transzparens módon kiválasztott tagsággal, nyilvános és online is követhető ülésekkel. Továbbá az új koncepció kialakításának támogatására egy célfeladatra szóló munkacsoport létrehozása is szükséges, ahol nemcsak tanácskozás, hanem operatív jellegű munka is megvalósul.

A tanodák érdemi módon tudnak visszajelzéseket adni a szféra szabályozói, irányító számára, növelve ezáltal a keretrendszerek, szabályozások praktikusságát, képviselve intézményeik és a támogatott célcsoportjuk érdekeit. Gyorsabb, hatékonyabb és kétirányú lesz az információáramlás, a gyakorlati munkát végzők szempontjai is érvényesülni tudnak a szabályozásában.

- **Új pályázati rendszer.** Az új koncepcióra építve új pályázati kiírás, illetve új pályázati rendszer kidolgozása. A tartalmi elemeken kívül néhány alapelv:
 - A pályázatok támogatási ciklusa a jelenlegi 3 évről emelkedjen 6 évre.
 - A pályázati kiírást érdemi módon véleményezhessék a tanodák.
 - A pályázat kiírására jelenjen meg az új projektciklus kezdete előtt legalább 6 hónappal. A pályázat eredményei legyenek nyilvánosak az új projektciklus kezdete előtt 3 hónappal.
 - Átlátható módon biztosítson lehetőséget a jelenleg állami finanszírozáson kívül működő tanodai jellegű programok csatlakozására.
 - Minden projektciklus elején további egyszeri, az éves támogatás mértékével megegyező összegű eszközbeszerzési, felújítási és képzési támogatás kapjanak a tanodák.

Az új pályázati rendszer nemcsak tartalmában igazodik az új koncepcióhoz, hanem program jellegéhez, célkitűzéseikhez alkalmazkodva megfelelő időtartamú tervezést és fejlesztést tesz lehetővé, növelve a kiszámíthatóságot és hatékonyságot, lehetőséget adva a megalapozott karrierépítésre, mind a mentoráltak, mind a munkatársak, önkéntesek szempontjából.

- **Módszertani megerősítés.** Az elvárt szakmai-módszertani irányok és minimumok meghatározása, ezekhez kapcsolódó képzési rendszer kialakítása, hatékony módszertani tanácsadás és együttműködések kialakítása.

Ezáltal az tanodák szakmai munkája tovább standardizálódik, a szolgáltatások színvonala egyenletesebb és magasabb minőségű lesz. Mindez megfelelő szabályozás esetén fenntartja a tanodák egyéni sajátosságainak, sokféleségének, illetve az egyéni helyzetekre való reagálási képességét.

- **Célcsoport pontosítása.** A tanodát igénybe vevők rászorultsági kritériumainak pontosítása.

Az elmúlt évek inflációját az állami szociális ellátórendszer nem követte le, így a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményhez kapcsolódó jövedelmi határok reálértéke jelentősen csökkent. Ennek következtében számos, ténylegesen rászoruló család jövedelme formálisan meghaladja a jogosultsági küszöböt, így a tanodai bekerülés egyik legfontosabb kritériuma kiüresedett. A szabályozás felülvizsgálata ezért indokolt: szükséges a jogosultsági jövedelemhatár emelése, valamint a rászorultság rugalmasabb, több szempontot figyelembe vevő meghatározása annak érdekében, hogy a tanodák valóban a leginkább támogatásra szoruló gyermekeket érhék el.

- **Inflációkövetés.** A megemelt összegű állami támogatás évi rendszerességű inflációkövető meghatározása, mind a teljes támogatás, mind a bérek szempontjából. Utóbbi esetben a garantált bérminimum alakulásának követése lényeges. Az inflációkövetés számítási módjának egyértelmű és előzetes közzététele.

Ezáltal az állami finanszírozású tanodák védelmet kapnak a támogatás elértéktelenedéstől, így fenn tudják tartani a szolgáltatásuk minőségét, megalapozottan tudják tervezni a munkájukat, HR-stratégiájukat.

3.4. Hosszútávú javaslatok

- **Párhuzamosságok megszüntetése.** Az iskola által elvárható módon elvégzett feladatok ellátásának visszaszorítása, a hosszabb távon is fennálló hiányosságok kezelésének felerősítése.

Ezáltal a tanodák működésére szánt összegek felhasználásának hatékonysága nő, miközben a tanodák szerepe az állami fenntartású oktatási és szociális intézmények kapcsán status quo fenntartásában (felelősségáthárításban) játszott szerepe megszűnik.

- **Esélyegyenlőségi központ szerep megerősítése.** Esélyegyenlőségi szempontból a holisztikus szemlélet és felelősségvállalás megerősítése, erre alkalmassá tétel.

Ezáltal a tanodák hatékonyan küzdhetnek az oktatási szegregáció ellen, elhárul a szegregáció támogatásának vádja és gyakorlatorientált, mindennapi segítséget nyújthatnak nemcsak a támogatott tanulóknak és családoknak, de a szociális és közoktatási szféra számos szereplőjének.

- **Innovációk generálása.** A tanodák pedagógiai-szociális laboratóriumi szerepének széleskörű elfogadása és tudatos megerősítése, valamint az ehhez szükséges intézményi és szervezeti feltételek kialakítása.

Ezáltal a tanodák nem csupán helyi szinten reagálnak rugalmasan a hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok szükségleteire, hanem olyan innovatív pedagógiai, közösségi és szociális megoldásokat is fejleszthetnek, amelyek szélesebb körben is hasznosíthatók. Ennek azonban feltétele, hogy a tanodák számára megfelelő visszacsatolási és tudásátadási csatornák álljanak rendelkezésre a közoktatási és a szociális szféra irányába. Ugyanilyen fontos, hogy támogatást kapjanak ahhoz is, hogy a helyben kialakított jó gyakorlatokat, módszertani fejlesztéseket és innovációkat képzésekké, workshopokká, szakmai kiadványokká és adaptálható programokká tudják formálni. Mindez csak megfelelő szervezeti háttérrel, koordinációval és módszertani infrastruktúrával valósítható meg. Ezáltal a tanodákban felhalmozódó tudás nem elszigetelt helyi tapasztalatként marad meg, hanem rendszerszinten is hasznosulhat, erősítve az oktatási és szociális ellátórendszer megújulási képességét. Ez kezeli a legitimációs dilemmákat és hatékonyabbá teszi a tanodák munkáját.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük, hogy a TanodaPlatform hálózatához kapcsolódó tanodák közül nagyon sokan információkkal és gondolatokkal támogatták ennek a jelentésnek az elkészítését.

A kiadvány az Európai Unió Citizens, Equality, Rights and Values Programme (CERV) által támogatott STAID – Strengthening of Tanodas Against Inequality and Discrimination projekt keretében valósul meg. A program az Európai Unió által finanszírozott. A kifejtett nézetek és vélemények azonban kizárólag a szerző sajátjai, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Unió véleményét. Sem az Európai Unió, sem a támogatást nyújtó hatóság nem tehető felelőssé értük.

Felhasznált irodalom

- Autonómia Alapítvány. (2017). „Van ami jól megyen, van ami nem megy jól.” A tanodák működéséről (Kézirat). <http://autonomia.hu/wp-content/uploads/2017/02/Tanoda-kutatas-osszefoglalas.pdf>
- Balás, G., Baranyai, Zs., Herczeg, B., & Jakab, G. (2016). *Biztos Kezdet Program hatásvizsgálata: Értékelés és hatásvizsgálati zárójelentés*. HÉTFA Kutatóintézet.
- Baráth, Sz. (2016). Romológiai tartalmak interiorizációs lehetősége tanodában. In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 143–144). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Bauer, Zs., Husz, I., & Szontágh, É. (2015). Handling long-standing inequalities with short-term projects: Some results and challenges of the implementation of the “Give Kids a Chance” programme. *Review of Sociology*, 25(4), 4–28.
- Bazsalya, B., & Hörich, B. (2020). Iskolák közötti egyenlőtlenségek alakulása 2010 után. *Educatio*, 29(3), 425–448.
- Bihari, I. (2022). A hátrányos helyzetű tanulók nem-kognitív kommunikációs képességfejlődése, A tanodák szerepének, eredményességének új szempontú megközelítése. *Esély*, 33(2022), 25-48.
- Bihari, I., & Csoba, J. (2018). „Az iskolán túl...” A tanodák szerepe a hátrányos helyzetű tanulók társadalmi integrációjában. *Metszetek*, 7(2), 3–27.
- Binder, M. (Ed.). (2019). *Tanodai tapasztalatok (2015–2019): Tanodajellemzők, egyéni fejlesztés, mérés. Záró tanulmánykötet*. Oktatási Hivatal.
- Budapesti Vállalkozásfejlesztési Kutató Intézet. (n.d.). *Szakképzetlen és alacsony szakképesítésű rétegek munkaerő-piaci integrálása a KKV-szektor segítségével* (Kézirat).
- Csovcsics, E. (2016). Közös gyerekünk: Iskola és tanoda együttműködése. In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 27–32). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma. (2015). *Tanodaszttenderd*. <https://www.palyazat.gov.hu/doc/4518#>
- Emberi Erőforrások Minisztériuma. (2018). 40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet a gyermekek esélynövelő szolgáltatásainak szakmai feladatairól és működésük feltételeiről.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma. (2019). *Szakmai szolgáltatás a tanoda program működtetésére*. EMMI Gyermekesély Főosztály; Oktatási Hivatal; Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság.
- Fejes, J. B. (2013). Miért van szükség deszegregációra? In J. B. Fejes & N. Szűcs (Eds.), *A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram: Öt év tapasztalatai* (pp. 15–35).

- Fejes, J. B., & Szűcs, N. (2016a). *A TanodaPlatform jelentése az EFOP-3.3.1-15 tanodapályázat eredményeiről* [Kézirat]. http://tanodaplatform.hu/letoltesek/TP_EFOP-palyazat_jelentes.pdf
- Fejes, J. B., & Szűcs, N. (2016b). A tanodaszféra és a TanodaPlatform kapcsolódási pontjai. In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 13–21). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Fejes, J. B. (2016c). Szegregál-e a tanoda? In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 171–179). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Fejes, J. B., Lencse, M., & Szűcs, N. (Eds.). (2016c). *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek*. Motiváció Oktatási Egyesület.
- Fejes, J. B., & Szűcs, N. (2021). Distance learning for under-privileged students during COVID-19 – The perceptions of tanoda teachers in Hungary. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 7(3), 60–79.
- Fejes, J. B., & Szűcs, N. (2022). Megfogyva bár... Helyzetkép a tanodák finanszírozási hátteréről. *Esély: Társadalom és Szociálpolitikai Folyóirat*, 33(3), 49–70. <https://doi.org/10.48007/esely.2022.3.3>
- Fejes, J. B., & Szűcs, N. (2025a). *Hiányok: A TanodaPlatform jelentése az állami finanszírozással működő tanodák aktuális kihívásairól* [Kézirat]. https://tanodaplatform.hu/wp-content/uploads/2025/04/TanodaPlatform-jelentes_feltolteshez.pdf
- Fejes, J. B., & Szűcs, N. (2025b). *Tanodások állásfoglalása: Tanodai gyermekközösségek véleménye a tanodák működéséről* [Kézirat]. <https://motivaciomuhely.hu/wp-content/uploads/2025/09/Tanodasok-nyilatkozata.pdf>
- Fejes, J. B., & Víg, T. (2019). A tanodák hatásának vizsgálata a szövegértés, matematika és néhány affektív változó alapján az eDia-platform alkalmazásával. In M. Binder (Ed.), *Tanodai tapasztalatok (2015–2019): Tanodajellemzők, egyéni fejlesztés, mérés. Záró tanulmánykötet* (pp. 73–108). Oktatási Hivatal.
- Fejes, J. B., Hódi, Á., Szenczi, B., Tary, B., & Víg, T. (2025). *Motivációalapú szövegértés-fejlesztés: Az olvasási stratégiák és az olvasási motiváció tantárgyakba ágyazott támogatásának elmélete és gyakorlata*. Motiváció Oktatási Egyesület.
- Fejes, J. B., Tóth, E., & Szabó, D. F. (2020). Az oktatási méltányosság aktuális kérdései Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 181(1), 68–78.
- Halász, Cs. (2025). *Szegregációmozai*, 16. <https://www.tani-tani.info/szegregaciomozai>
- Kelemen, V. (2016). Bevonó foglalkozás a tanodában. In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 65–72). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Kelemen, V. (2026): *Motiváció Klímatanterv. Útmutató a klímatudatos neveléshez*. Motiváció Oktatási

Egyesület.

- Kelemen, V. & Erdődi, N. (2026): *Kert, közösen. Permakultúra-alapú tervezés gyerekekkel*. Motiváció Oktatási Egyesület.
- Keller, J. (2018). Az esélykiegyenlítés egyenlőtlen feltételei: A koragyerekkori szolgáltatások intézményi aszimmetriái. *Esély*, 29(5), 48–75.
- Kerényi, Gy. (Ed.). (2005). *Tanodakönyv: Javaslatok tanodák szervezéséhez*. Sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
- Központi Statisztikai Hivatal. (2024). 25.1.1.10. *Gyermekjóléti alapellátások*. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0010.html
- L. Ritók, N. (2016). Tanoda vagy iskola? In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 22–26). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Lannert, J. (2015). Hatékonyság, eredményesség és méltányosság a közoktatásban. In A. Varga (Ed.), *A nevelésszociológia alapjai* (pp. 296–321). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék – Wlislócki Henrik Szakkollégium.
- Lannert, J. (2016a). *Kellenek-e a tanodák?* <http://www.koloknet.hu/iskola/pedagogus/oktataspolitika/kellenek-e-tanodak/>
- Lannert, J. (2016b). *Válasz Lencse Máténak*. *Taní-tani Online*, 6. http://www.tani-tani.info/valasz_lencse_matenak
- Lannert, J., Németh, Sz., & Zágon, B. (2013). *Tanoda-kutatás és fejlesztés 2012/2013: Zárótanulmány (vitaanyag)*. T-TUDOK.
- Lencse, M. (2016a). Önkéntesekre alapozott tanoda. In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 41–45). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Lencse, M. (2016b). Naplózás – a pedagógiai folyamatok dokumentálása, monitorozása, mérése, értékelése. In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 164–168). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Lencse, M. (2016c). Tanoda? Válasz Lannert Judit Kölköneten megjelent, *Kellenek-e a tanodák?* című írására. *Taní-tani Online*, 6. http://www.tani-tani.info/tanoda_kerdojel
- Márton, G. (2016). Kapcsolattartás a szülővel: Tanodai megközelítések. In J. B. Fejes, M. Lencse, & N. Szűcs (Eds.), *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 130–140). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Mohácsi, E. (2005). *Tapasztalatok a jó gyakorlatot megvalósító tanoda típusú (extrakurrikuláris)*

programok köréből (Kézirat). Országos Oktatási Integrációs Hálózat.

- Németh, Sz. (Ed.). (2009). *A tanoda-típusú intézmények működésének, tevékenységének elemzése: Kutatási beszámoló.* Tárki-Tudok.
https://www.romaeducationfund.org/sites/default/files/publications/tanodaelemzes_tarki_ref_08_0.pdf
- OECD. (2023). *PISA 2022 results (Volume I): The state of learning and equity in education.* OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/40663ed2-en>
- Radó, P. (2022). *Közoktatás és politika – Magyarország 2010–2022.* Noran Libro Kft.
- Roma Education Fund. (2009). *Studies and researches.*
- Szóke, J. (1998). *A Józsefvárosi Tanoda.* Soros Alapítvány.
- Szűcs, N. (2014). Tanodatípusok – tipologizálási kísérlet esettanulmányok alapján. In A. Buda (Ed.), *Oktatás és nevelés – gyakorlat és tudomány: Tartalmi összefoglalók. XIV. Országos Neveléstudományi Konferencia* (p. 121). Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete.
- Szűcs, N., & Fejes, J. B. (2020). *A TanodaPlatform összefoglalója a 2019. évi állami finanszírozású tanodapályázatról* [Kézirat]. Motiváció Oktatási Egyesület.
- Szűcs, N., & Fejes, J. B. (2021). Csodafegyver vagy pótcselekvés? A tanodamozgalom története és legitimációs kérdései. *Iskolakultúra*, 31(1), 45–67.
- Tóth, E., Fejes, J. B., & Kinyó, L. (2025). A magyar tanulók tudásának alakulása a nemzetközi tudásvizsgálatok tükrében európai uniós tagságunk két évtizedében. In I. G. Tóth, A. Gábos, & M. Medgyesi (Eds.), *Társadalmi riport 2024* (pp. 377–394). TÁRKI.